

DƏLİ KÜR

“Qazax” Xeyriyyə İctimai Birliyinin aylıq qəzeti

oktyabr, 2017-ci il

XÜSUSİ BURAXILIŞ

Dede edalet

Portret Məmməd Dəmircioğlunundur

Əbədiyaşar sənətkar ömrü

Yeni dövr aşiq sənətinin yeniləndirəni, mahir ifaçısı, virtouz ustadı Ədalət Nəsibov dünyasını dəyişdi. Özünün vəsiyyətinə, ailəsinin istəyinə və ağsaqqallarla birgə bizim də cəhdimiz və səyimizə uyğun olaraq sox sevdiyi Qazax torpağında Haqqə qovuşdu.

Aşıq Ədalət Qazax mahalının Azerbaycana bəxş elədiyi nadir incilərdən biri oldu. Əlbəttə, öz sahəsində. Onun dövlətimiz tərfindən böyük diqqət və qayğı ilə əhatə olunub, Əməkdar İncəsənət Xadimi fəxri adına layiq görülməsi, prezidentin fərdi təqaüdçüsü olmasının biliciləri, xırıdarları unikal, qeyri-adı istedad sahibi olan Ədalət Nəsibov haqqında indiyə qədər də məraqlı fikirlər söyləmiş, yaradıcılığını, sənətini dəyərləndirmişlət. Düşünürəm ki, zaman-zaman daha ciddi tədqiqatlar, araşdırımlar üzərə çıxacaq. Belə də olmalıdır. Çünkü, o, sənətin zirvəsini fəth edənlərdən, özündən sonra bir məktəb qoyub gedənlərdən oldu. Birmənali olaraq vurğulaya bilərik ki, ölkəmizin birinci xanımı Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə Azerbaycan aşiq sənətinin 2009-cu ildə YUNESKO-nun ümumdünya qeyrimaddi, mədəniirs siyahasına düşməsində Ədalət Nəsibov sənətinin de misilsiz təsiri olub.

Birlik olaraq aşıqla xeyli əvvəl, hələ yenice nasazlayan vaxtı da elaqə saxlayırdıq. İdərə heyvətiminin bir qrup nümayəndələri ilə ona baş çəkib müəyyən mənəvi və maddi yardım göstərməyi özümüzə borc bildik. Bu arada öz istəyini nəzərə alaraq müayıne və müalicə üçün Türkiyəyə yola saldıq. Yeri gelmişkən, qonşu, dost ölkədə onu qarışlayan, qayğı göstərən, ölkə-

mizdə Türk-ozan sənətinin ləyaqətli təmsilçisi, Azərbaycan aşıqlarının hər yerde yorulmaz təbliğatçısı, dostumuz, ünlü Türk sənətçisi Məksud Fəryadiyə özümün və Birliyimizin üzvləri adından minnətdarlığımı bildirirəm.

Ölümündən bir gün əvvəl isə ağsaqqallarımız Teymur Bünyadov, Nəriman Həsənzadə və digər feallarımızla görüşümüz sənədən usadla son görüş, vida görüşü olacaqmiş. Ölüm xəbərini eşidəndən sonra səhəri günü Qazax İH-nin başçısı, dostumuz, rayonumuzun xeyirxahi, cəfəakeşi Rəcəb Babaşova əlaqə saxlayıb, bivaxt olduğunu görə digər insanları səfər haqda məlumatlandırma imkanı olmadığına görə gecə - o başdan Rəfail İnceyurdı və aşiq Şaiqidəvət edib Qazağa yola çıxdıq. Cənəzə karvanına rəhbərlik edən, öndə gedən Firdov-

dirim ki, Bakıya gələrək üç mərasimində əvvəldən-axıra iştirak edən Rəcəb müəllim mərasim xərclərini də öz öhdəsinə götürdü. Rəcəb müəllimə bir daha "Çox sağ olun"- deyirik.

Ağköynək qəbristanlığında, yola yaxın, baxımlı bir yerdə aşığın haqq evi müəyyənləşdirilmişdi. Vida Mərasimine bizim gətirdiyimiz əklillə yanaşı Rayan İcra Hakimiyyətinin, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin, Respublika Aşıqlar Birliyinin, BDU-nin Qazax filialının və Rusiyadan aşığın döşənəsindən birinin düzdukları əklillər hər tərəfi al-əlvən rəngə boyamışdır. Izdihamlı, yadda qalan mərasimin keçirilməsi haqda kütüvə informasiya vasitələrindən, saytlardan hamı yetərinə məlumatlandı. Biz də Qazax Xeyriyyə İctimai Birliyi olaraq saytmışda da (Qazaxib.az), QXIB-nin orqanı olan "Dəli Kür" qəzetində de baş verənləri geniş işıqlandırdıq.

İndi Ədalət Nəsibovun ölümündən qırıq gün ötür. Allah rəhmət eləsin. Rayan İcra Hakimiyyəti ilə birgə ustادın sənət dünyasına və Qazağımızın adına layiq qəbirüstü abidənin hazırlanması və ölümünün ildönümünə qədər quraşdırılması istiqamətində müzakirələr gedir.

Sonda bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, Aşıq Ədalət mənali, gərəkli bir ömür yaşadı. Diriyən Qazaxda mütefəkkirler parkında heykələşməsinə layiq görüldüyü kimi, onu görən, bilən, tanıyan bütün insanların qəlbində də heykəlini qurdı. Qurdı və əbədi yaşayacaq. Çünkü, o, buna layiq bir ömür yaşadı -sənətkar ömrü. Inanıraq ki, ustادın əbədi məkanı hər saz bayramlarının, ənənəvi ozan toplantılarının dəyişilməz ünvanına çevriləcək. Bir daha ustادın ailəsinə, yaxınlarına, bütövlüdə dünya sazsevərlərinə, Ədalətsevərlərə "başınız sağ olsun"- deyirəm.

**İlham Pirməmmədov
Professor, Əməkdar müəllim,
QXIB-nin sədri**

si Umudovdan başqa bizimlə fəallırımızdan bir dəstə - Soltanxanım Nəsibova, Arf Əliyev, aşiq Avdi Muxayev də üzü Qazağaya yola düzəldilər. Bizi rayonda mədəniyyət evinin qarşısında qarşılıdlılar. Rəcəb müəllim ölməz aşığın ruhuna uyğun, böyük sevgi və ehtiramlıvida mərasimində və dəfn törəninə yüksək səviyyədə hazırlıq işləri görmüşdə. Mədəniyyət sarayında düzənlənən vida mərasimindəki çıxışında başçı Rəcəb Babaşova və rayon İctimaiyyətinə müraciət edərək Bakı şəhərində aşığın vida mərasimində iştirak etmək istəyənlərin sayının həddən artıq çox olmasını və rayona gəlmək imkanlarının məhdud olmasına nəzərə alaraq, üç və yeddi mərasiminin paytaxtda keçirilməsinə razılıq vermelərini xahiş etdim. Xahişimi qəbul etdilər və onu da bil-

Ədalətin sazi

Saz Ədalətin idi.
Ədalət də bizim...

Biz də Ədalətə,
Ədalətin barmaqlarına öyrəşmişdik.

Ədalət sazi çalanda onun özü yox, barmaqları oxuyurdu. Bizi də oxudur. İçimizdə - hamımız oxuyurduq. Ədalətləşirdik. Deyirdik, kaş hava bitməyədi.

Saz Ədalətə,
Ədalət də saza yaraşırı. Onların hər ikisi Azərbaycana yaraşırı.

Ədalətin sazi səadət paylayırdı. O, bunun üçün də doğulmuşdur.

Bəlkə də Ədalət özü səadaetin nə olduğunu bilmirdi. "Yanıq Kərəmi"nin havasında yanardı. Özüne qalsa, yanmazdı - onu böyük rəssamımız Qafar Sarıvelli "Yanıq Kərəmi"nin odunda yandırıb. Qəsdən yox, sevdiyindən!..

Ədalətin sazi durur. Saz deyil, Ədalətdi. Mən inanıram ki, böyük alım, şəxsiyyət kimi tanıdım qardaşım Məhərrəm Qasımlı Bakıda "Aşıqlar muzeyi" açacaq, Ədalətin QARA SAZI da muzeyə qoyulacaq. Kimse özünü Ədalətə bənzədəcək. Bir gün o sazi götürüb çalacaq.

Beləcə, yenə Ədalət doğulacaq, Ədalət yenə yaşayacaq..

Deyirlər ki, Makedoniyalı İsgəndər hərbi yürüslərindən birində Asiyaya ilk nizə atan əsgərin nizəsini və qalxanını götürüb, özününküնü onların yerinə qoyub. İran şahı III Dara ilə, onun qoşunları ilə həmin qılınc və qalxanla vuruşub. Özünü Axillesə bənzədib. Və... qalib gəlib!

Bununla da bütün tarixin və insanlığın tanıldığı İsgəndər olub.

Saz da beledir, aşıqlıq da beledir: Ədalət dünyaya gələcək. Dünya Ədalətsiz qala bilməz.

Nəriman Həsənzadə,
xalq şairi

Sındı sadəfli saz...

Aşıq Ədalət ağır, sağalmaz, çarəsiz xəsteliyə düşmüştü. Nə təbib çarə tapır, nə məlhəm kömək edirdi. Sentyabr ayının on üçündə, günəşin qürub çağında bir xeyli ziyanlı Ədalətin görüşünə getdik. Dünyaya saziyla, sözüylə meydan oxuyan Ədalət elə bildünyaadan köçmüştü. Qarayanız Ədalətin rəngi ağarmış, solmuş, saralmışdı. Alici gözləri cuxura düşmüştü. Gelişimizə sevindi, pərişan cöhrəsinə təbəssüm qatıldı. Ürək-dirək verdik, zarafat elədik. Onunla bağlı xatirələrimizi danışdıq. Lakin hamısı üzəvari idi. Vəziyyəti dözləməzdı.

"Ay Ədalət tez ol, ayağa qalx. Şehirli sazını bağrına bas, çal-çağır. Bizləri sehirlə, tilsimlə, pərvazzəyal eylə. "Yanıq Kərəmi" üstə köklən, havalan. Ərzurumun gədiyində çovğuna, qara, borana sal. Yandır bizi, yax bizi. Sonra da ruhumuzu oxşa, təzələ. Bir "Ruhani" havasında havalan, qəlbimizə hakim kəsil. Qol qaldıraq ağır-agır oynayaq. Qürurlanaq, ağalanaq, bəylənək. "Sarı tel"ində gözəllərin tel-tel olsun, tellənsin. Ətirlənsin, gül-gül olsun güllənsin. Gözlərimizə işiq saç, nur ələ. Gözəllərə könül verək, yarımdəyək, öyünek"...

Gözleri açıldı, üzünə təbəssüm qondu, dikəldi. Hünerlənmiş kimi "Ağrınız alem, nə yaxşı bu dar gündə mənə həyan oldunuz. Elə biliydim ki, nə kimim var, nə kimsənəm." Kövrəldi, doldu, doluxsundu. Göz yaşları muncuqlandı, yanağına cığır saldı. "Bilirəm, ölüm haqqı, alın yazısı, qacılmasın. Kimlər gəlib, kimlər gedib bu dünyadan. Kimə qalıb, kimə qalasıdı bu dünya. Ədalətdə onlardan biri kimi. Sizlərə vəsiyyətim budur ki, öləndə məni dünyaya gəldiyim, dünyam bildiyim Qazağa aparın, orda torpağa tapşırın. Ruhum şad olsun". Sən demə, bizlərlə vidalaşır, sağollaşırımsı.

Ertəsi günü dan sökürlə-sökülməz ölüm karvanı yol aldı Qazağa sarı. Qazax qara geymişdi. Hami qəm libasla qəlbələr qəmli, gözər nəmli.

Qazaxlılar doğma, əziz Ədalətini gözləyir, çıyılınrinə alıb torpağa tapşırmağa hazırlılar...

Dünya, dünya! Yalan dünya, yaman dünya. Etibarsız, illiqsiz dünya. Ədaləti bizdən alan, bizi Ədalətsiz qoyan dünya...

Xalqımızın min illiyi ötüb keçən musiqi dünyasının yeddi yüz illiyinə körpü saldım. Unudulmazları xatırladıım...

Udda Səfiəddin, tarda Sadıxcən, kamançada Habil, sazda Ədalət qəlbimə hakim kəsildi. Fəxr etdim, qürur duyдум. Nə yaxşı, nə gözəl...

Zaman keçər, əsrlər əsrlərlə görüşər, minilliklərə qovuşar Ədalətin məzarı pir kimi, ocaq kimi ziyarətgaha çevrilər, ziyyarət edilər.

Teymur Bünyadov
akademik

Ünlülərin gözündə Dədə Ədalət...

Ədalət çalarkən onun nazik, lakin güclü barmaqlarının gah simlərin yuxarı dayaq darağından başlayaraq, xirdaca ahəng naxışlarını aça-aça cold aşağı, sinə pərdələrinə endiyini, gah da eyni cəldlik, eyni sürətlə yuxarı (saza yeni əlavə etdiyi xirtdək) pərdələrə qayıtdığını görürük.

Bir an içində xallar, güşələr bir-birlərini əvəz edirlər, bir an içində hələ eşitmədiyimiz bakır səslərin incə toxunuşunu duyur, hiss edir və gözlərimiz önündə bu ahəngdar səslərin zərif, rəngarəng xalisını yaradırıq. Aşıq getdikənə coşur, qamətini daha da düzəldir, sonra dikəlir, bədəni arxaya tərəf çəkilib yay kimi dərtlidir. Havanın ahənginə, ritminə uyğun olaraq, başı silkələndikcə qara qıvrım saçları dağılır, vəcd, ilham, coşqunluq onu bəzən çaldığı havanın aləminə aparır.

Ədalət bu cəhətləri özü belə izah edir:

- Çalarkən hava məni götürür, çox zaman harada, hansı məclisdə, kimlərin qarşısında çıxiş etdiyimi belə unudram. Gözlərimi yumub yalnız sazımı dinləyirəm. Məni barmaqlarım xallara, güşələr uzaqlara - başı qarlı daqlara, döşləri sərin bulaqlı yaylaqlara aparır, dünyamı gəzdırır, sonra çaldığım havanın əsl pərdələrinə gətirib çıxarırm.

Osman Sarıvəlli,
Azərbaycanın xalq şairi

Ədaləti dirləmək xoşbəxtlikdir. Ona görə ki, onu dirləyəndə adamda yaşamaq, yaratmaq meylləri daha da coşur. Sənətin incə şərtlərtindən biri də sənətkarın oxucunu, dinləyicini, tamaşaçını həyatın bütün dərdli-qəmli günlərini unutdurub onu gələcəyə çəğirməsidir. Ədalət öz Qara sazında saz havalarını rəvan, şirin və coşqun çalır. O, sadəcə olaraq çalmır, hər bir havaya yeni ifaçılıq priyomları tətbiq eləməklə çalınan havaya melodik naxışlar vurur. Ədalətin çalğısına tamaşa edəndə adama elə gəlir ki, mahir nəqqas incə bir vaz üzərində naxışlar çəkir və yaxud təzə bir gəlin otağına bəzək vurur. O, sadəcə olaraq çalmır, musiqi parçasını cilalayıb. Bəzən belə sözləri eşitmək olur: "Hayif, onun səsi yoxdur, oxuya bilmir". Bu sözləri həsrət hissi ilə deyənlərə biz də cəsarətlə deyə bilərik ki, Ədalətin "səsi" olmasına ehtiyac yoxdur. Çünkü o, sazi elə çalır elə incəliklə, elə ustahqla çalır ki, sanki çalmır, oxuyur.

Firudin Şuşinski,
Azərbaycanın görkəmli musiqişünası

Ədalət saza ulu haqq vergisidir. Saz da Ədalətə. Şairin sözü olmasın, saz deyəndə Ədaləti düşünürük, Ədalət deyəndə sazi.

...Ədalət sinədəftərdir. Əzbərində Qurbanidən tutmuş Aşıq Avdiya kimi hamisindən söz var. Söznü heç vədə udmez, kəsəkərəm qırmızısına deyər. Sözünün dalını qabaqca deyər, həm də söz üçün kiməsə ağız açmaz, qonşuya "borc" a getməz. Elə bil xəzinə üstündə oturub - çox hazırlıcabdır.

Akif Səməd,
şair-publisist

Xalqımızın milli musiqi aləti olan saz Dədə Qorquqla bir vaxtda yaranmış, Aşıq Ələsgərlə ucalmış, Aşıq Ədalətlə cilalanıb, bühlurlaşmış və dünyada tanınmışdır. Ədalət saza vurgundur, saz Ədalətə. Xalqımız isə hər ikisinə.

Eyvaz Qələmçəli,
şair

Ədalət çalanda elə bil, böyük bir orkestr çalır. Saz onun əlində nəsə başqalaşır, özgə bir musiqi alətinə çevrilir.

Sökür, oyur sazin ürəyini Ədalət. Deyərsən əlindəki təzənə deyil, iti bir kəsərdi, kəsib töküb. Bir havada bəzən bir neçə sim qırır. "Sim zərbəyə dayanmir". "Bu saz məndə sim qoymaz". Qıymır ki, havanı yarımlıq kəsib təzəsini qoşa. Qalanlar bəsdi. Lap biri qala, yenə onun sazinin musiqi siğali pozulmaz. Belə görürəm, quruca budağı da sinəsinə sixib çalar Ədalət. "Yox sazinin nə pərdəsi, nə simi, Onu çalıb kim tərpədər nəsimi?". Ustad Ələsgər sağ olsayıb, görərdi ki, Ədalət simsiz-pərdəsiz də çalır!

Məmməd Aslan,
şair

Mən yeddi-səkkiz dəfə cərrahiyə əməliyyatına məruz qalmış adamam. Odur ki, özümə xəstəxanalarda dərman axtarırdım. Mənəvi dərman axtarırdım. O ağır günlərdə Ədalətin sazi mənim karıma gəldi. Mənə ata olub, ana olub, bacı olub, yaralarına məlhəm qoyub. Heç bir həkimin dərmanı məni Ədalətin sazi qədər müalicə etmirdi. Yəni Ədalətin sazi elə-bələ alət deyil. Ədalət müalicə edir. Ədalətin sazi iksirdir - insanın daxilini təmizləyir.

Qulu Xəlilov,
yazıçı, ədəbiyyatşunas, filologiya elmləri doktoru

Saz melodiyaları Ədalətin ifasında simfoniya əsərləri zənginliyində səslənir. O, havaları sonsuz bir ilhamla, yaradıcı fantaziya ilə - ayrı coşqunluqla improvisasiya edir. İlhamının hərkətə gətirdiyi barmaqları pərdələrdə gəzisəndə sehrlili musiqi sədalarına qərq edir dinləyicini. Əs-lində öz musiqisi öz ruhuna büsbüüt hakim olur; yaratdığı gözəlliyin cazibəsinə qapılır.

...Aşıq Ədalətin sehrlili sazi haqqında fikir yürütmək yerinə, onu ürəkdən dirləmək yaxşıdır.

Camal Mustafayev,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor

Ünlülərin gözündə Dədə Ədalət...

**Ədalətin ifası təkrarsız həyat kimidir.
Onun üzü daim təzəliyədir, sonu gülüstanlara çıxan dağ çayına bənzəyir. Əlösger aşiq, söz sənətində kimdirə, Ədalət də saz sənətində odur.**

**Əziz Nesin,
ünlü türk yazıçısı**

Ədalət sənəti haqqında kim nə qədər yaxşı söz desə, təkrar olacaq, ona görə ki, nə qədər yaxşı söz varsa pislərə deyib qurtarmışq. İndi yaxşı sənətkar haqqında danışmaq üçün qalmışq “əliboş”.

Ədalət, qardaşım, sən çalırsan, biz səndən çox şeyləri öyrənirik. Çox sağ ol, sənin ifana ehtiyacımız olduğu üçün çox yaşa! Sən əsl sənətkarsan.

**Habil Əliyev,
kaman ustası**

Başqa ləzzəti var kamanın, neyin,
Varmı könül açan saz kimi, deyin?!
Şirin oxumağa Xalıoğlu Hüseyin,
Sazı dindirməyə Ədalət gəlsin!

**Məmməd Rahim,
Azərbaycanın xalq şairi**

Sazın ən yaxşı ifaçısı kimi tənmiş Aşiq Ədalətin barmaqlarından havalanın xalq melodiyları gah şirin bir hekayə danişir, gah da acı bir xatırənin fəryadına çevirilir...

Bu istedadlı ifaçının virtouz hərəkətləri, kamil ifaçılıq texnikası, musiqi duyumu neçə-neçə könülləri fəth etmişdir. Ədalətin sonsuz bir ilhamla caldığı “Yanıq Kərəmi”, “Baş sarıtel”, “Cəlili”, “Misri” və başqa saz havaları dinləyicinin fikrini dastandan-dastana qanadlandırır. Ədalət bu havaları yeni xallar, yeni çalarlarla zənginləşdirmişdir.

**Nüsrət Kəsəmənli,
Səyavuş Sərxanlı**

Əgər Azərbaycan xalqının inəcənət aləmində heç bir nümayəndəsi olmasayı, təkcə Ədalətin sazi ilə dünya mədəmniyyəti meydanına çıxa bilərdik.

**Mirzə İbrahimov,
Azərbaycanın xalq yazıçısı**

Ədalət öz sənətilə Kərəm olan, Məcnun olan, Koroğlu olan, Rüstəm-Zal olan, çiyinə dövlət quşu qonmuş, sağlığında heykəlləşmiş böyük sənətkar, böyük ustadımızdır.

...Ədalət elə bir sənət çeşməsindən su içib ki, aşılıq da, şairlik də, pəhləvanlıq da onun sehrlə sazındadır.

Arzu edirik ki, Ədalətin böyük sənəti, ölməz sənəti, bütün dünyani sehrləməyə qadir olan sənəti planetin bütün ölkələrindən, qıtələrindən, bütün iqlimlərindən eşidilsin. Bu - hamının arzudur, bütün Azərbaycan xalqının arzusudur!

**Zəlimxan Yaqub,
Azərbaycanın xalq şairi**

Ədalət haqqında, onun sazi haqqında danışmaq çox çətindir. Elə sənətkarlar var ki, onlar yüz ildə, iki yüz ildə bir yaranırlar. Özü də onların sənətə gəlişi, necə deyərlər, Allah vergisidir. Ədalət bizim saz sənətimizin yeni bir epoxası, yeni bir dövrürdür.

**İsmayıllı Şixli,
Azərbaycanın xalq yazıçısı**

Etiraf etməliyik ki, Aşiq Ədalət saz sənəti tarixində görünməmiş qüdrətə malik olan qeyri-adi bir sənətkardır. Onun təfəkkürü simfonik təfəkkürdür və bu təfəkkürlə (bizim bəzən razılışa bilmədiyimiz) dədə-baba qəliblərinə siğışmamaq halları tamamilə təbii qiymətləndirilməlidir.

**Asif Ata,
Azərbaycan filosofu**

Ədalət kimi sənətkarlar - məktəbdir. Bizim ikinci aşığımız yoxdur ki, müğamları Ədalət qədər yüksək səviyyədə ifa eləyə bilsin. Saz çalan aşılıqlarımız saz havalarını gözəl ifa edirlər. Ancaq müğama körpü Ədalət-dən sonra yarandı. Ədalət müğamla xalq sənətini birləşdirməyi bacaran böyük sənətkardır. Bax onun sənətinin sırrını mən bunda görürəm.

**Bəxtiyar Vahabzadə,
Azərbaycanın xalq şairi**

...Ədalət gözünü pərdələrə dikmir, sazi cəsərtlə, həm də çox sərbəst çalır. Onun sağ əlinin vurğuları ilə sol əlinin bəzən ağır, bəzən iti gəzisi bir-birini tamamlayır, “güllər” arasında qırılmaz əlaqələr yaradır. Ədalət çaldıqca ilhama gəlirdi; elə bil ki, hər vurğu onun qəlbinin özəyindən süzülüb barmaqlarına axırdı. Bu zərif sədalar-dan doymaqla bilmirdik. Saz qəlbimizi pərvazlaşdırır, nəşələrlə doldururdu. Qiş fəsli olmasına baxmayaraq, sanki küknar ağacından asılmış buz sirsaları əriyib-tökülür, ətrafi güllər-ciçəklər bürüyürdü.

Aşağı bayaqdan bəri heyranlıqla dinləyən bir oğlan hündürdən dedi:

- Qəribədir, bu sazin bər-bəzəyi də yoxdur.

Belə gözəl çalan adamın sazi gərk qızılı tutulsun!

Elə böyük-başından ona cavab verdilər:

- Saza bu gözəl xallardan, bu şirin çalğıdan artıq nə bəzək ola bilər!..

**İlyas Tapdıq,
şair**

Çan kiminçün çalınır, saz kiminçun çalınır?

Yazıcılar Birliyiyle bağlı mənasız və yersiz qalmaqalın tügyan etdiyi günlərdə məni həqiqətən sarsıdan və ağırdan xəber böyük sənətkar Ədalət Nəsibovun ölüm xəbəri oldu.

Ədalətlə dəfələrlə görüşmüşdük, söhbət etmişdik. Təkrarsız çalğısını canlı ifasında böyük zövqlə dinləmişdim. Sevdiyim ifaçıların - Qədir Rüstəmovun, Habil Əlityevin ölümləri kimi Ədalətin vəfatı da sənətimizcün də, şəxsən mənimcün də ağır itkidir. Ədalət bizim nəslə mənsub idi və ingilis şairi Con Donnun sözləri yadına düşdü: bir kəs ölərkən soruşma ki, ecel çanı kiminçün çalınır? Çan səninçün çalınır.

O da yadına düşdü ki, düz qırx bir il bundan qabaq "Ulduz" jurnalında (1976, №12) Ədalət haqqında yazı yazmışdım, o vaxtkı əlifbamızla - Kirillə çap olunmuş bu yazını sonralar heç yerde nəşr etməmişəm. Ədalətə Allahdan rəhmət dileyərək həmin yazını 41 il qabaq yazıldıqı şəkildə, bir sözünü dəyişmədən oxuculara təqdim edirəm.

Məlumdur ki, aşiq sənəti vəhdətdir - söz - şeir, musiqi - bəstə və ifaçılıq. Ifaçılıq deyəndə biz ilk növbədə oxumağı, yəni insan səsinin ifasını nəzərdə tuturuq. Bu ifani saz müşayiət edir.

Ədalət də oxuyur: aşiq havaları ifa edir. Amma mənim fikrimcə, onun aşiq sənətimizdə xüsusi yeri - sözsüz ifaçılığı, saz çalmasıdır. Ədalətin xidməti ondadır ki, o, sazin - müşayiət aləti olan tək bir sa-

zin, aşiq sənətinin bütün zənginliyini ifadə etməyə qadir olduğunu sübuta yetirmişdir. Ədalət sazinin heç bir sözə, oxumağa ehtiyacı qalmır. Bu saz öz-özülüyündə, təkbaşına bütün duyğuları - yanlıqlı kədəri də, həzin qəmi də, məğrur nikbinliyi də öz diliylə, doqquz teliyle canlandırı bilir. Sazı muğam sənətində tarın, kamançanın tutduğu mövqeyə Ədalət çatdırı bilmüşdir. Bu məharət isə ondan doğur ki, ifaçı bütün varlığı ilə çaldığı alətə qovuşur.

Ədaləti dinləyərkən ifaçıyla sinəsindəki sazin sərhədini təyin etmək olmur - insan barmaqları çaldığı alətin tellerinə harada keçir, saz harda insan qəlbinin ən dəruni titrəyişlərinə səs verir? İş onda deyil ki, Ədalət sazi istədiyi şəkildə, hətta nümayışkarane ədalarla çala bilir: boyunun arındıra, qoltuğunun altın da - sazdan yalnız simli alət kimi yox, yeri gələndə zərb aləti kimi də istifadə edir. İş ondadır ki, Ədalət bu aləti ram etmiş, öz iradəsinə tabe etmişdir. Çünkü o, sazin hər bir sırriñə vəqifdir, bütün imkanlarına bələddir.

Əkinçi şumlayıb əkdiyi torpağın hər sırriñə - isti-soyuğa dözümünə, çovğun-qar sınağına, bərəkətinin gücünə və verimliliyinin həddinə bələd olan kimi, əfsanəvi, yaxud real iigidlər atının hər addımını - yerişini, yürüşünü, duruşunu, yorğasını, dördnalasını, yoxusu çıxmاسını, enişə enməsini bildiyi kimi, susuzluğununu, aslığını, sürətini və etibarını duyduğu kimi - Ədalət də sazin bütün mahiyyətini, məğzini, həddini hiss edir. Sədaların, pərdələrin ahəngini, aralarını, sükütlərin müddətini o qədər dəqiq ölçüb-biçir ki, bir səs sönməmiş, amma sönə-sönə ikinci səs onun rezonansına, əks-sədasına calanır, səslərin uğultusu havada əriməmiş yeni melodik naxışlar il-

məlenir. Adama elə gəlir ki, çalınan təkcə bir saz deyil, çoxsəslə orqanıdır, ya da çox alətlə orkestr.

Qaracaoğlandan, Qurbanidən aşiq Ələsgərə qədər aşiq şeirinin minlərlə incisi gelib bize çatıb. Ko-roğlunun, Kərəmin, Dilqəmin, Hüseynin adları aşiq havalarının neçəneçəsində yaşayır. Bəs tarix hansı saz çalanın adını qoruyub hifz edib? Sazın ulu babası qopuz ustalarından bu günə qədər hansı ifaçının sənəti bize gəlib çatıb? Ədalətin

xoşbəxtliyi ondadır ki, lənt yazıları ixtira olunan bir zamanda yaşayır. Onun ifasının yalnız sədaları deyil, zahiri görümü də, tamaşası da məraqlıdır. Yaxşı ki, axır vaxtlar Ədalət sənəti kinomuza daha sıx-sıx cəlb olunur. Bu sənətkar haqqında xüsusi film çəkilməlidir. Onun sənəti bütün cəhətləriylə eks olunmalı və çox uzaqlarda belə yayılmalı, tanıtılmalıdır. Bu həm indiki, həm də gələcək nəsillər qarşısında nəsib xidmət oları.

41 il qabaq yazılmış bu sözlərə yalnız onu əlavə etmək istəyirəm ki, çan ölülərçün, Ədalətin sazi dirilərçün çalınır.

Anar,
*Xalq yazıçısı, Azərbaycan
Yazıcılar Birliyinin sədri*

ƏDALƏTİN SAZI - SAZIN ƏDALƏTİ

Bu sehrikar barmaqları, onu havalandıran dəli duyuları sözün gücüyle canlandırmak əslində mümkün deyildir. Ədalət Nəsibov tufanı "Yaniq Kərəmi" dən "Ruhani" yə, "Misri" dən "Orta Saritel" ə, "Cəlili" dən "Hüseyni" yə qədər saz havaları boyu elə bir sehr-ovsun yaratmaq gücündədir ki, bu möcüzəli mənzərə sözün dillənməsinə demək olar yer qoymur. Onun çaldığı saz Qazaxdan qanadlanıb Gəncəyə, Bakıya, Təbrizə, İstanbul'a, Parisə qədər hər yərə Azərbaycan milli-mənəvi varlığının möcüzəli təqdimatını daşıdı. O, hər dəfə sazı əline alanda bir ayrı adam oldu. Bu gün çaldığı "Yaniq Kərəmi", "Ruhani" "Qaraçı", "Misri" dünən çaldığı havanın eynisi, təkrarı olmadı. O, min dəfə "Yaniq Kərəmi" ni çaldısa mini də biri-birinə bənzədiyi qədər biri-birindən fərqli oldu. Budur Əda-

let Nəsibovun təkrarsız saz qüdrəti!

Onilləri aşib gələn Ədalət Nəsibov ifaçılıq məktəbi öz arxasında böyük bir saz ordusunu çəkib aparır. Elə bu sirlə qüdrət gözümüzün qabağında "Ədalətin sazi" obrazını heykəlləşdirdi. Möcüze bununla da bitmədi. Bu möhtəşəm obraz həm də "Sazın Ədaləti" nə çevrildi. Prezident təqaütçüsü, Əməkdar İncəsənət Xadimi fəxri adlarını ana südü kimi halallıqla daşıyan Ədalət Nəsibov Azərbaycanımızda yeddi dən yetmiş yeddiyə kimi hamının xüsusi rəğbət və ehtiram bəslədiyi bir tarixi şəxsiyyətdir. YUNESKO-da dünyanın nadir musiqi ifaçıları sırasında diskı buraxılan bu əfsanəvi sənətkar bizim zəmanəmizdə Azərbaycan aşığılarının sənət pasportudur! Elə buna görə də, Ədalət Nəsibov Azərbaycan Aşıqlar Birliyi kimi çox mötəbər bir təşkilatın idarə heyətinin üzvü və bir sayılı fəxri bilətin daşıyıcısıdır. ...Nə yaxşı ki, Ədalət Nəsibovla bir zəmanədə yaşayıraq, onu görür, səsini eşidir, sehrlili barmaqlarının dilləndirdiyi durnatelli sazin sədalarını bağrı başından qopan ilahi bir nur kimi ruhumuza hopdura biliarık. Bütün bunlara görə sağ ol, var ol böyük USTAD! Tanrı səni qorusun!

P.S. Bu yazı Ədalət Nəsibovun AAB-nin çapa hazırladığı kitabın ön sözüdür. Kitabça hasil olandan bir qədər sonra USTAD dünyasını dəyişdi və Azərbaycan aşık sənəti tarixində özünəməxsus misilsiz yerini tarixə miras qoyub getdi. O dünyası nurlu olsun, ölməz sənətkarın.

Məhərrəm QASIMLI
Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sədri,
Əməkdar Elm Xadimi, professor

Ustadlar ustadı

Azərbaycan incəsənətinin korifeylərini əzəmətli sira daqlara bənzətsək yanılmarıq və bu adlı sira daqlarının zirvələrindən biri də ustadlar ustadı, saz sənətində əvəzsiz virtioz ifaçı, Əməkdar İncəsənət xadimi, fərdi prezident təqaüdçüsü, dünya şöhrətli aşiq Ədalət Nəsibov oldu. Aşağı Ədalət sənətinin sehrinə hamı kimi mən də zaman-zaman aludə olmuşam. Onun hər çalğısı sanki bir hekayə idi. Səsin görüntüsü, süjeti olurdu. Qəhrəmanlıq havalarında toqquşan qılıncların səsi qulağımızda səslənir, "Yaniq Kərəmi"ndən alışib-yanan aşıqların ərşə qarışan od-alovu gözlerimiz önündə canlanırdı.

Mənim aşıqla şəxsi təmasım, görüşlərim olmasa da, ünlü sənətkarlığına rəğbətimdən başqa, hem də bir həmyerlim kimi konsertlərini, müsahibələrini daim izləmişəm. Onu da bilirəm ki, müasir aşiq sənətində Aşıq Ədalətin novatorluğu yeni bir ifaçılıq stilini yaratdı və bu hamı tərəfindən birmənalı qarşılandı.

Ustad sənətkar müdrik yaşında dünyasını dəyişdi və öz vəsiyyətinə uyğun doğulub boy-a-başa çatdığı Qazax rayonunun qoyundan el məhəbbəti ilə dəfn olunub, haqqqa qovuşdu.

Əminəm ki, ürəklərdə əbədi heykəlini qurmuş ölməz sənətkar heç zaman unudulmayacaq.

Ustadlar ustadına Allah rəhmət eləsin, o dünyası nurlu olsun.

Salatın Əhmədli

Türk dünyasının sazından bir sim qırıldı!...

Ədalətlə Qara saz - onlar ikisi canda bir ürəkdir!

Dənizlər içindən coşur, içindən qaynayır. Ustad Ədalət də belədir. Bu sırlı xəzinənin qaynadığını, coşduğunu görənlər bilir, o necə ümmandır, necə dənizdir.

Dəniz nəhenglikdir, ruhumuzu oxşayan gözəllikdir. Ədalət Nəsibov aşiq sənətinin, saz sənətinin dənizidir. O da simlər üstündə şahə qalxan dalğalar kimi yenilməzdir. Üreyinin odu Qara sazda qışılıcım saçında hər kəsə meydan oxuya bilir, hünərin varsa, çıx qabağıma, cavabını al deyir. Dəniz də belədir. Hər kəs onunmüyyən hissəsinə qədər qoynuna baş vura bilər. O səddi keçənləri böyük imtahanlar gözləyir. Ədalət də məhz aşiq sənətində bu səddi oyub.

Ədalət azman sənətkar olmaqla sadə, kövrək bir insandır. O, bəzən kirpikləri bulud sıxan yaz havasıdır. Bir yandan gün çıxır, bir yandan göydən yağış səpələyir. Bir sözdən kövrlər, ağlayır. Bir də görürsen ki, qara dumalar çəkildi. Onun Cahandar ağa kimi sərt çöhrəsinə yumşaq bir təbəssüm qondu. Bir qədər sonra yene Ədalət pa-yız küləklərinin qırmancı qədər sərtdir. Söhbətimiz əsnasında bunu müşahidə etdim ki, Ədalətin belə sərtləşməsi sənətdən, bəşəri dəyərindən düşəndə belə olur. Amma bu sərtlik də təbiidir.

Onunla həmsöhbət olmaq çox maraqlıdır. Ədalətdə güclü bir cazibe var. Bu cazibe ondan Qara sazına da keçib. İki canda bir ürəkdir Qara sazla Ədalət.

Hər kəs istər-istəməz Ədalətin sehri barmaqlarının ovsununa düşür. Özü də necə! Mizrab simlərə toxunan kimi bədəndə sümükler tərpənir. Musiqinin ahəngi varlığıni silkələyir. Onda görürsen ki, kimdir Ədalət?! Belə, zaman-zaman milli musiqimiz olan saz sənətinə, saza xor baxıb gözünə kül üfürmək, xalqın bu sənətə sevgisində ortada qara tikan kolu olmaq isteyənlər olub, amma bacarmayıblar, çünkü Allahın könüllərə doldurduğu sevginin qarşısını özündən başqa kimsə ala bilməz.

Sazın, tarin üstünə kölgə salmaq isteyənlər tarixdən toz kimi silinib getdilər, amma şükrülər olsun ki, sazımız da, tarımız da dünya şöhrəti qazanaraq bu gün də yaşayır və yaşayacaq. Bu yaxınlarda Qazax mahalında ustad Ədalətin böyük tentənə ilə 60 illiyinin qeyd olunduğu bir çox qazaxlılar kimi bizim qarışdı, vaxtimız olmadığı Baki şəhərində eştikdik. Bir ucu Borçalı, bir ucu Gencəbasar Bakıda yaşayan, dəvət almayan qazaxlılardan başqa, hamı orda imiş.

Gecənin aparıcısı şair Barat Vüsəl bu təmtəraqlı gecəni sənət möcüzəsi adlandırmışdı. Gecənin videolentinə baxıldıqdan sonra doğrudan da bu möcüzənin şahidi oldum və bu əhval-ruhiyyə ilə də yollandım Qazax mahalına. Şair Barat Vüsəli tapdim. Çox hörmətli eloğlumuz Qazax rayon Sosial Təminat idarəesinin rəisi Nadir İsmayılov ustadla bizim görüşümüzü təşkil etdi.

Xoş soraga gəldiyimizi bilib, o da bizə "xoş gəldin" dedi. Sifətində bir məmənunluq görürdüm Ədalətin. Bu, xalqın sevgisindən doğan halallıq rahatlığı idi. Çünkü elə hal-əhvaldən sonra onu dəyərləndirən xalqına, dövlətinə minnətdarlığını bildirdi.

- Siz xalqın sevgisini, xalqın istəyini qazanmış bir sənətkarsınız. Bu sevgini, istəyi necə dəyərləndirirsınız?

- Bayaq bura geləndə qarşımızdan bir nəfər keçdi. Cox əsilli, nəcəbətli bir nəsilin övladıdır. Amma heç kəsə lazımlı olmayan bir adamdır. İnsan kimi, sənətkar kimi bir kəsə bir xeyrin dəyməyəcəkse, kimə, nəyə lazımsan?.. Xalqından ayrı yaşamaq mümkün deyil. Axi onun alqışları, onun sağollarıdır seni yaşadan. Hər kəs öz gərginliyini xalqının sevgisi ilə bilir. Xalq öz sənətini, sənətkarını sevir. Bu sənət Dədə Qorquddan qalıb. Saz sərf Azərbaycan xalqının, türk xalqının milli aləti, musiqisidir. Mən sazin ifaçısim. Ədalət olmayıcaq, deyək ki, sazda ifa edən bir başqası olacaq. Xalq dediyim kimi, öz sənətini sevir. Mən xalqımdan ötrü yaşayıram, xalq da sağ olsun ki, öz sənətkarlarını dəyərləndirir. Xalqın içinde çox oluram. Hörmət, izzəti, sevgini gördükce qürur hissi keçirirəm. Xalqın sevdiyi adam xoşbəxtidir. Bu gün saz sənətinin öz əvvəlki hörmətinə qayıtmışında həvəskarlıqdan uzaq olsa da, xidmetimiz az olmayıb. Vaxt var idi ki, bazardan sazbəndlərdən sazi on manata alan yox idi. İndi çox sevincdərəcə haldır ki, saz sənətini öyrədən məktəblər açılıb. Saza məhəbbət artıb. Gənclər bu sənəti öyrənməyə xüsuslu maraq göstərirler.

- Bu gün Sahil bağında, çayxanalarda, kafelərdə əlində saz gəzdirənlər var. Fikirləşirəm ki, ustad Ədalətin görüşünə gəlmək üçün bu qədər məsa-fə qət etmişik, onu eşitmək, görmək nə qədər çətindirsə, hər addımda belələrinə rast gəlmək bir o qədər də asındı. Saz qoltuğunda küçəbəküçə gəzənlərə nə deyərdiniz?

- İndi belə bir dəb düşüb ki, iki gün əline saz alana aşiq deyirlər. Bir dəfə şagirdlərimlə bir yere getmişdik. O gəlir, aşiq, xoş gördük, bu gəlir, aşiq, xoş gördük. Bu müraciət heç mənim xoşuma gəlmir. İki gündən əvvəl əlinə saz götürənə ay aşiq, mənə də. On yaxşısı budur ki, adımı deyəsən. Sazla küçəbəküçə gəzənlərə isə deyirdim ki, beş, üç manat xatirine adam öz-özünü o günə qoyarmı? 1950-ci ildən əziyyətini çəkdiyim bu sənəti ac qaldığım vaxtlarda da ucuzaşdırıbmamışam. Sənətə, saza hörmət qoymayanlara isə eldən çıxarı, yaziq, bədbəxt deyirem.

- Toyulara saz havaları "Ruhani"yə, "Yanıq Kərəmi"yə rəqs etmək düzgündürmü?

- "Ruhani"yə oynamaq olar, amma "Yanıq Kərəmi"yə oynamaq günahdır, xəfadır, qəbahətdir. Sən bəs düşünmürsən ki, azərbaycanlısan? Kərəmin vaya döndüyü cavabın ömrü atəşlərə qalandığı odlara tutuşduğu məqamı gözünün önüne getiren kəs o havaya necə qollarını qaldırıb oynayır? Bu hava bizim yanğımız, dərdimiz, müsibətimizdir. "Yanıq Kərəmi" "Yeddi oğul istərem" filmin dənə sonra dəbə düşdü. Filmi görənlər bilir ki, bu musiqi

İndiyə kimi yadımdadır: Qazaxda, Səməd Vurğun heykəlinin yanında yay günlərinin birində məni Molla Pənah Vaqiflə sınağa çəkdi. Vaqifdən şeirlər söylədi, ayrı-ayrı beytlerin izahını istədi. Mən də nəsə alimanə cavab verdim onda anladım ki, mənim bildiyim, sevdiyim Vaqiflə Aşiq Ədalətin içindəki Vaqif tamam fərqlidir. Xalq ozanı klassik şairi alimdən tamam fərqli dərk edir və yaddaşında fərqli şəkildə qoruyub saxlayır...

XX əsrde bəlkə də yegane sənətkar idi ki, ona saysız-hesabsız şeirlər ithaf olunmuşdu. Ona şeir həsr etmək bir mübarək ənənə halını almışdı. O da bu şeirlərin demək olar ki, hamisini əzbər bilirdi. Məclisdə bu şeirləri özünün şirin avazında söyləyirdi, mədhiyyə fəxriyyə janrına keçirdi. Bəlkə də bu şeirlər özünü vəcdə getirirdi? Bəlkə hamını Ədalət mifinə inandırmaq isteyirdi? Bilmirəm.

Solo ifa onu monoloqa öyrətməmişdi. Əslində məclisdə ünsiyyəti dialoq kimi görünse də, bir-birinə pərcimlənmiş monoloqlar idi.

Dədə Qorqud qopuzun yaradıcısı olduğu kimi, bizə elə gəldi ki, sazin yaradıcısı da Dədə Ədalətdir. Onun danışığı, sözü-söhbəti xalqın etnoqrafik-məişət təcrübəsi ilə six bağlı idi.

O, dastan qəhrəmanlarının gerçek varlığına çox inanırdı. Əslinin və Kərəmin, Novruzun və Qəndabın varlığına inanmasayıdı, onda dastanın da bir mənası olmazdı. Ona görə də deyirdi ki, dastan axıracan söylənilməlidir, bir də deyirdi ki, dastanı yarımcıq qoysan, ziyan tapa bilərsən. Dastanları tərcüməyi-hali kimi içinde saxlayırdı. Ömrünün gerçek bir hissəsi kimi danişirdi. Öz ömrünü xalq humoru ilə süsləyirdi. Onun saz çalması bir yana, şirin söh-

Ədalətin ruhu

bətləri, lətifələr - qaravelliləri, zarafatları, şux, bəzən də köntəy koloritli obrazını tamamlayırdı. Adı məişət əhvalatlarından ele qarəvəli toxuyurdu, toxuduğu əhvalatın içində gerçək müdrik və kədərli obrazını məhərətlə gizlədirdi.

Dədə Ədalət müsbət enerji olan yeri hiss edirdi, mənfi enerjili məkandan uzaq olmağa çalışırı.

Onun üçün ataların zamanı, keçmiş daha dəyərliydi. Ona görə də keçmişdə olmuş hadisəleri, yaxud hadisəleri keçmiş zamanda danişmağı sevərdi.

O gün Xalq şairimiz Nəriman Həsənzadə Aşığı son ziyarətindən mənə danişdi. Mahalımızın böyük oğulları akademik Teymur Bunyadov və professor İlham Pirməmmədovla getmişdik. Gelişimizə çox sevindi. Bir əhvalat danişib onu güldürdü. Səhər acı xəbər gəldi ki, Ədalət ölüb.

Gülüş ölümlə həyatı ayıran hədud-

dur. Büyük rus alimi V. Propp bu hüdudu gülən hüdud, güllüş hüdudu adlandırdı. Hüdudun bu üzündə gülmək olarsa, o biri tərəfində olmaz.

Dədə Ədalət bilirdi ki, ruhlar səltənətində gülmək olmaz.

Deyirdi ki, qara saz çalınannda Əslı və Kərəmi dirildi. Sazi çıalmış ruhları çağırmaq deməkdir. Bu zaman özü də ruha çevrilirdi. Çaldığı havaları da ruhlara ünvanlaşdırırdı. Ədalətin qara sazi bu xalqı yaman ruhlardan, şər qvvələrdən qoruyurdu.

**Rüstəm Kamal,
Bakı Slavyan Universitetinin professoru**

hansı məqamda çalınıb. Gəray bəyin sıfəri ilə Cəlalı qətlə yetirilməsi səhnəsində...

- Ustad, sözünüzdən, söhbətinizdən doymaq olmur. Amma bilirəm ki, müsahibə verməkdən heç xoşunuz gəlmir. Maraq işə biz jurnalistləri dinc qoymur. Siz sazi götürüb çalmağı ordu ilə döyü-şə getməyə bənzədirsiniz, elədirmi?

- Bəli, vallah, saz adı gələndə bədənimdə qanım quşurur. Saz çalmağa gedəndə elə bil ki, mühərabəyə, bir ordu ilə döyüşməyə gedirəm. Biliyəndə ki, yarım saatdan sonra saz çalacam, bədənimdən əsmə qalxır.

- Ustad Ədalətə el-oba içində ulu ozanımız Dədə Qorqud da deyirlər. Bununla bağlı nə deyərdiniz?

- Şübhəsiz, bunun bir tərəfi saz şənəti ilə bağlıdır, digər tərəfə gəldikdə isə mən həmisi xalqın içinde olan sənətkaram. Camaat istəyir ki, xeyir işlərində iştirak edim. Bunnların içinde varlı olanı da var, kasib olanı da. Vallah,

doğrusu, bəlkə də on beş toyu getmişəmsə, onun beşindən hesab almışam. Yəni toyulara dəvət olunanda maddi maraq gözləməmişəm, əlbəttə, bu da lazımdır. Hər halda toy sahibinin ümumi vəziyyətini nəzərə almışam. Bəzən də demişəm ki, mənə verəcəyini uşağının adına nəmər yaz. Görünür, həm də məhz aqsaaqqallıq mənasında bu adı mənə deyirlər. Amma onsuz da tale mənim adımı və qismətimi bir-birinə tuş gətirib. Ola bilərdi ki, mənim adım başqa bir ad olardı. Amma olmayıb, çünkü tale bunu istemeyib. Alın yazılışı budur da, adım familiyam, atamın adı belə olmalıdır: Ədalət Məhəmmədəli oğlu Nəsibov.

P.S. Bu məqale BÖYÜK SƏNƏTKARIN 60 illiyində yazılmışdı. Ölümündən sonra yenidən çap olunması yerinə düşür. Nurlar içinde yat, Ustad!

Fəridə LƏMAN

Saz çalanda Vətən olur Ədalət...

Fələyindən açılmamış sirdimi,
Sinəsindən yaralanmış şirdimi.
Ozandımı, ocaqdımı, pirdimi,
Dilmi tutar, yazılmazı bu hikmət?
Saz çalanda Allah olur Ədalət.

Ün ünlədi, dağ yeridi üstümə,
Can alışdı, el yiğildi tüstümə.
Elə çaldı, elə durdu qəsdimə,
Daha məndə nə hal qaldı, nə halət,
Saz çalanda zülüm olur Ədalət.

Duman gəlib bu dağları alıbsa,
Koroğlu tək pirim darda qalıbsa,
Bağrı qanlı Cünun belə çalıbsa,
Döyünbəsə sinəsində bu millət,
Saz çalanda Cünun olur Ədalət.

Səs sitəmlı, sinə - körük, gözlər - qan,
Barmaqlar - dərd, kəlmələr - od,
sözlər - qan.
Bundan betər nə inqilab, nə üsyən,
Bundan anrı hayqırmağa nə hacət,
Saz çalanda üsyən olur Ədalət.

Aman Allah, haraya bax, haya bax,
Ərzurumdan axıb gələn çaya bax.
Kürəyimi deşib keçən gülləyə,
Qolumdakı çəkilməmiş yaya bax.
Oyan qafıl, tarixləri varaqla,
Qanı batan babaları soraqla,
Bəlkə səni yandıra bu hekayət,
Saz çalanda tarix olur Ədalət.

Ulu dağlar ulusundan aralı,
Quzeyində şir heykirir yaralı...
Dəli Ozan, dərdin alım, çal görək,
Geri döndər küsüb gedən maralı,
Bəlkə mənim yatan baxtım oyana.
Belə çalsan axar sular dayanar,
Dilə gələr tapdaq olan torpaqlar.
Sönüb gedən çiraqlarım alışar,
Yanıb gedən arzularım yarpaqlar.

Ağamalı Sadiq Əfəndi

Dədə Ədalətin son fotolarından. İstanbul.
Aşık Maksut Koca Feryadi və Prof.dr. Sami Katircioğlu ilə birlikdə

Ulu ozan Dede Adalet'i yakından tanımak!

Çok özel bir yeteneye sahip olan ve sanatındaki mahirliy ile gönüllerde taht kuran Türk dünyasının ulu ozanı "Dede Adalet'i" Adalet Nesibov'u ve onun sanatını seven her kes kimi mende bir ozan olarak çok sevər,sayar ve taktir ederdim.

Üstadla ilk tanışmamız Azerbaycan'da Heydar Eliyev Sarayındaki bir konserde olmuştu. Ve aynı sahneyi paylaşmıştık.

Daha sonra bir neçe toplantıda da görüşmüştük.

Büyük üstadın ölümünden 3,4 ay evvel aile dostumuz çok hörmətli Sultanxanım beni arayarax Dede'nin xeste olduğunu ve İstanbulda onu tedavi edebilecek bir hekimle görüşüp yardımcı olmamı istemişti.

İstanbul'a geldiyi zaman onu Prof.Dr.Bingür Sönməz hocanın təfsiyesi üzərində Prof.Sami Katircioğlu hocaya götürdüm. Üstatla çox yaxından ilgilenen hekim onun İstanbulda kalıp daha fazla eziyet çekmeməsi için aynı tedavinin Bakı'de de yapılabileceğini söyleyerek Azerbaycan'a dönmesini təfsiye etti.

Bakı'ya qayıttıktan 3 ay sonra ne yazık ki üstadın vefat haberini duydum.

Yeri kolay kolay dolmayacak ulu üstada Allahtan rahmet diliyirem.

İşıklar içinde uyu büyük üstat,

İnsani hakkım sana helal olsun.

Saygılarıma:
Aşık Maksut Koca Feryadi

Ədaləti dinlədim...

*Kim keçərdi o keçdiyi yolları,
Kim aşardı o aşdıgı yalları,
Kim vurardı o vurdugu xalları,
Əfsanəni, həqiqəti dinlədim,
Bir məclisdə Ədaləti dinlədim!*

*Barmağında köz olmuşdu təzənə,
Biz yanırdaq, ocağa nə, közə nə?
Daş deyərdim alışmayıb dözənə,
“Yandım” deyən təbiəti dinlədim,
Bir məclisdə Ədaləti dinlədim!*

*Tellərə bax, nə hikmətdi, nə sirdi,
Yenə qəlbim güllərinə əsirdi,
Qılınç kimi doğrayırdı, kəsirdi,
Pərdələrdə cəsarəti dinlədim,
Bir məclisdə Ədaləti dinlədim!*

*Heç bilmədi soyuq nədi, isti nə,
Baş endirdi telli sazin üstünə,
Talan oldu, durdu canın qəsdinə,
Neçə-neçə hekayəti dinlədim,
Bir məclisdə Ədaləti dinlədim!*

*Kərəm dağda lələsini itirdi,
Abbas köçü yurddan yurda ötürdü,
Qərib özün Şahsənəmə yetirdi,
Ayrılıqdan şikayəti dinlədim,
Bir məclisdə Ədaləti dinlədim!*

*Söhbətini baxış dedi, göz dedi,
Tahir yenə Zöhrəsinə döz dedi,
Vaqif coşdu, gözəllərə söz dedi,
Dönə-dönə məhəbbəti dinlədim,
Bir məclisdə Ədaləti dinlədim!*

*Zili, bəmi bir-birindən təzə, tər,
Səs-sorağa gəldi Vurğun, Ələsgər!
Min nəfərə layla çaldı bir nəfər,
Ölməz olan bir sənəti dinlədim,
Bir məclisdə Ədaləti dinlədim!*

Zəlimxan Yaqub

Ədalətin sazında...

*Əsli nalə çəkər zülfü pərişan,
Fəqan eylər Ədalətin sazında!
Kərəm çıxar alovların içindən,
Üsyən eylər Ədalətin sazında!*

*Haray çəkər: - Dünya mənə dar deyin,
Xan evində Gülgəz yarm var deyin.
Divarqanlı Aşıq Abbas yar deyin
Tügən eylər Ədalətin sazında!*

*Dağ çəkilər neçə dərdə, məlala,
Cilvələnər hər bənövşə, hər lala,
Zöhrə deyin Tahir yetər vüsala,
Dövran eylər Ədalətin sazında!*

*Gələr qızılgülü dərməyə Dilqəm,
Dərib pünhan yerə sərməyə Dilqəm,
O dünyada yarı görməyə Dilqəm
Güman eylər Ədalətin sazında!*

*Libası poladdan geyən Koroğlu,
Ulu şahlar boynun əyən Koroğlu,
Nərəsindən yer titrəyən Koroğlu
Cövlən eylər Ədalətin sazında!*

*Qərq eyləyər xəyallara qanani,
Bircə anda dolandırar cahani,
Zərif tellər hər duyğusuz nadanı
İnsan eylər Ədalətin sazında!*

*Nadan ağlar, anlamaram dərdi nə,
Bağban bağdan dərmədi nə, dərdi nə?
O barmaqlar çox dərdlinin dərdinə
Dərman eylər Ədalətin sazında!*

Bəhmən Vətənoğlu

Aşıq Ədalətin ölüm xəbərindən doğan yazı

(İxtisarla)

1985-ci ilin bir payız axşamı həyat Bakı filarmoniyasının zalında şaman sehrinə bənzər bir ovsunla donmuşdu. Dirilik nişanəsi birçə səhnədə vardi. Onu da tam ayırd edə bilmirdin - gah vardi, gah yox. Bəzən donu açılır, canlanırı, bəzən də tərpənməz olurdu.

Əvvəl-əvvəl heç səmiri belə çıxmirdi, birçə çaldığı sazin səsiydi gələn. Səsi də bilmirdin hardan gəldi. Ya aşiq o səsi Tanrı dərgahından çekib getirirdi, ya da öz ürəyinin ritmiyi, bize saz səsində çatdırı. Bilən bir Tanrısyidi, bir de özü.

O gecəyədək aşiq Ədaləti lal bilirdim. Televizorda çıkış edəndə bir dəfə də səsini eşitməmişdim. O biri aşıqlar kimi onu dastan dañışan görməmişdim.

Bakının o dövr teatr-konsertləri adama niyə indi daha xoş gelir?

Çünki onda hər tamasha-konsertin öz seyrəcisi, dinleyicisi vardi. Salonda təsadüfi adam az-az olardı. Simfonik orkestrin konsertinə yalnız klassik musiqini bilənlər, sevənlər gedirdi. Balet həvəskarını müğəm gecələrində görməzdin. Ustad xanəndələr də müğəm xırıldarlarının karşısındakı oxuduğunu bilirdilər.

Ədalətin "qan elədiyi" həmin gecəyə şəhərin sazsevərləri axışib gəlmışdilər. Aralarında bir təsadüfi adam vardısa, o da aşiq musiqisine yad bizim Yaşar idi!

Qoyun, başdan danışım.

Əlyazmalar institutuna bitişik jurnalistika fakultəsi "Elm və həyat" jurnalı ilə üzbezər olduğundan tez-tez dərsdən sonra ora dostların yanına gedirdim. Bir gün yenə getmişdim. Tələbə dostumuz, yazıçı Yaşar Əliyev də ordadı. Rəşad Məcid dedi ki, bu axşam filarmoniyada aşiq Ədalətin konserti var, gəlin gedək.

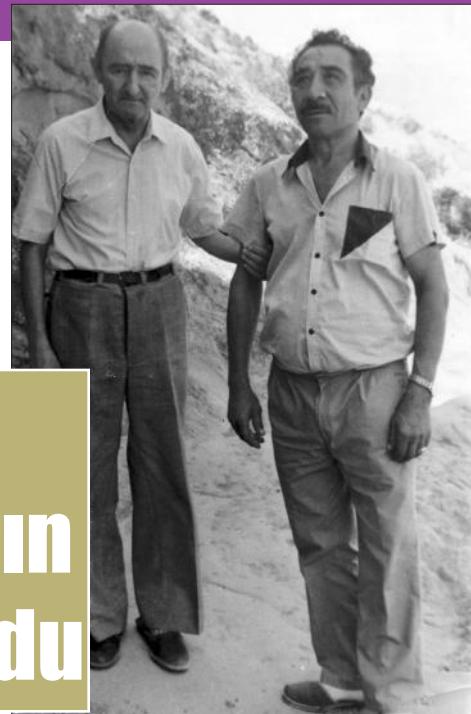
Bakiya təzə gələn vaxtlarıymi, hər şey mənə maraqlı gəlirdi. Əlüstü gedək, dedim. Yaşar şəhər uşağıydı. Aşıq musiqisini bəyənmirdi. Getmək istəmirdi. Dirəndik, könülsüz razılaşdı.

Yaşarın marağı başqa şeyləreydi, nə bilmə, kino filan. "Bilik" kinoteatrında Tarkovski, Fellini sayaq rejissorların "darixdıcı" filmlərinə baxmaqdan ötrü ölürdü.

Deyərsiniz müğamat yurdu Qarabağda böyümüşən, bəs, səndə aşiq musiqisine sevgi hardandı? Orası elədi, Qarabağda bizim xəmirimiz müğamla yoqrulub. Amma xəmir öz yerində, əsas ruhudur. Mənim ruhum saz səsiyle pərvəriş olub. "Ruhlar şəhəri" kitabının "Heyva qoxulu zirzə-

mi" bölümündə bunu yazmışam.

Uşaq vaxtı bəzən kənddə nənəmələ qalardım. Nənəmin taxtı aşışkanın ağızındaydı. Nənəm pəncərəyə aşışka deyirdi. Aşışkanın dəmir məhəccərindən sallanan lobya, noxud, əvəlik, kəkklikotu sayaq xeyli qışlıq ərzaq torbalarının yanında simli radio da vardi. Radio gecənin

İtmis yaddaşların kodu

sükutuna danyeri çırtdayanda son qoyurdu. Hər səhər radio danışmağa başlayanda ayılar, Sovet himni, səhər idmanından sonra evə süzülən aşiq musiqisi altında təzədən yuxuya gedərdim.

Mənə belə gelir ki, saz səsi hər türkün genində yaşayır. O, bizim genetik kodumuzdu. Saz səsi bizim genetik kodumuzun açarıdı. Ölmüş hüceyrələri dirildən, itmiş yaddaşları qaytaran kod. Bəlkə də buna görədi ki, Qazaxistanda dombranın, qırızıq yurtasında komuzun səsi mənə yad gəlməmişdi, nə vaxtsa yaşadığım doğma yere gəlmış kimiydim, fransızların dediyi "dejavü" kimi bir şey. Hələ türklərin bağlamasını, bağlama sazin səsini demirəm heç.

Klassik yazılı ədəbiyyatımız əreb-fars kültürü arealında formalasılıb. Müğam kimi qədim musiqimizdə əreb-fars kökənlidi. Bizim heç bir yad kültür qatqısı olmayan öz musiqimiz saz havaları, ədəbiyyatımız isə aşiq poeziyası daxil folklorumuzdu. Özündə musiqi, rəqs, söz və səhənə sənəti elementlərini birləşdirən aşiq yaradıcılığı bizim türkçü ruhumuzun qaynağı, daşıyıcısıdı.

***

Filarmoniyadakı o gecədə Ədalət yaddaşında dili açılan "lal aşiq" kimi qaldı. İlk dəfəydi onu danışan, şeir deyən gördüm. Dedikləri bir yana, sazdan ele qəribə səsler çıxarırdı ki.

Yadına gəlir, uşaq vaxtı təsadüfen atamla Ağdamda Rəmişin məclisində düşmüştüm. Onda Rəmiş gitəranı ayrı cür çalırdı. Televizorda git-

rani elə çalmırdılar. Mənə elə gəlmış di ki, Rəmiş dəldi.

Həmin gecə Ədalət də eləcə həvalı kimi idi. Televizorda sazi elə çalmırdılar. Bu, başqa cür çalmaqdı. Konsertin sonlarına yaxın salon tilismənmişdi. Bayaqtan "durun gedək" deyən Yaşar da susub durmuşdu. Rəşadın gözləri isə işıqsıçırdı. Sonra o işıq şeire çevrildi.

*Bu payız gecəsi filarmoniya
O sazin sehrinə məəttəl qalib.
Yanıb od çiləyir bu səssizliyə,
Hər adam yerində bir heykəl qalib.*

*O sazin sehrində, möcüzəsində
Sanki əriyir daş, ovulur divar.
Ayırlıb, ayrılb yer küresindən,
Ovsuna düşübədə salondakılar.*

***

İndi bunları sazdan, yurddan uzaq İsveçdə oturub düşünürəm. Ömrünü Kərəm kimi yana-yana yaşamış, ölümü tənha, xəstə canıyla qarışlayan dilsiz aşiq gəlir gözümüz qabağına.

Payız gecəsi yenə içimdə aləm qarışır.

"Yutub"da Ədalətin çaldığı havaları tapıb bir-bir dinleyirəm. "Çobanbatı"yla yatmış duyğularım, mürgülü yaddaşım, süst düşmüş ruhum oyanır.

Yenidən doğuluram, yurdlaşırıam, vətənləşirəm! Məni təzədən dirildir - indi necə deyim ki, ölüb Ədalət!

Ölməyib axı!

Vahid Qazi,
oktyabr 2017
Stumholmen, İsveç

Sazın pasportu

“Saz” və Ədalət - bu iki söz xalqımızın dilində artıq sinonimləşib. Birinin adı çəkiləndə istər-istəməz o birini xatırlayırsan.

Ədalət sənətinin, Ədalət barmağının ecazkar qüdrəti saz ömrüne bahar gətirib, onu yüksəklərə qaldırıb. İndi Ədalətin sazi Şərqi geniş imkanlara malik başqa çalğı alətlərinə sözün həqiqi mənasında meydan oxuyur.

Aşıq Ədalət sazi məhz elə bu qüdrətinə, möcüzəsinə, sehrinə görə xalq arasında əfsanələşib. Onun sənətə gəlməsi ilə ozan aşiq sənəti daha da sığallandı, daha da zəngiləşdi, daha da şöhrətləndi və öz coğrafiyasını genişləndirdi.

Aşıq Ədalət Nəsibov sağlığında klassik-ləşən bir sənətkardır. O, sazda bir sənət inqilabı etdi, aşiq sənətinin dünənini bu güñə çatdırmaqla yanaşı, sabahı qurmağı bacardı.

Aşıq Ədalət solo saz ifaçılıq sahəsində möhtəşəm bir məktəb yaratmaqla bərabər, türkün şəriksiz musiqi aləti olan sazinin dünya musiqi alətləri sırasında möhtəşəm yerini göstərməyi bacardı.

Aşıq Ədalət məktəbindən nəinki ölkəmizdə, hətta İranda, Türkiyədə yaşıyan aşıqlar da bəhrələbnərək, öz ifalarını mükəmməlləşdirirlər. 1970-ci ildə xalq artisti Tofiq Tağızadənin çəkdiyi “Yeddi oğul istərəm” bədii filimdə aşığın ifa etdiyi “Yanıq Kərəmi” havası xalqın yaddaşına çox böyük möhtəşəmliliklə daxil ola bildi.

Aşıq Ədalət “Yanıq Kərəmi”yə elə ruh verə bidi ki, bu hava nəinki sazda, hətta bütün musiqi alətlərinin repertuarında indi də öz möhtəşəmliyini qoruyub saxlayır.

Ozan aşiq sənətində ifaçılıq məktəbinin ən qüdrət-

li nümayəndəsi olan Aşıq Ədalət, özünün müasirlərinə və özündən sonra gələn bütün sənətkarlara böyük təsir göstərən sənətkardır. Aşıq sənətinə vacib lazım olan xüsusiyyətlər, fenomenal yaddaş, dastançılıq, bənzərsiz səs, kamil solo ifaçılıq, mahir şeir söyləmək, məclisi cilovlaya bilmək və s. kimi keyfiyyətlər onda cəmləşmişdir.

Bütün aşiq havalarında Ədalətin ürəyinin döyüntüsünü, qəlbinin istisini, işığını görməmək mümkün deyil. Saz yarandığı gündən belə bir ovsunu görməyib. O, hər ifaya uyğun obraz verə bilirdi.

Aşıq Ədalətin sənətində diqqəti çəkən məqamlar dan biri də onun hansı sözü, hansı havacatla, hansı məclisə oxumağı bacarmaq məharəti idi. O, aşiq poeziyasının, dastanlarımızın canlı xəzinəsi idi.

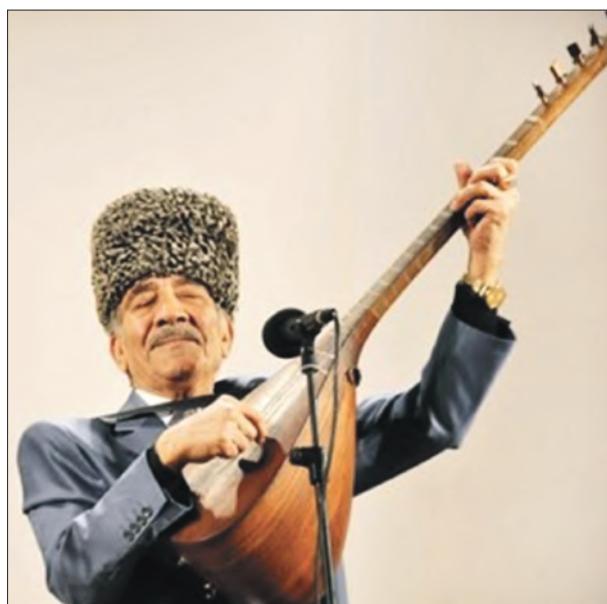
Aşıq Ədalət aşiq mahnları ilə bərabər, bizim muğam və təsniflərimizin, xalq mahnılarının, bəstəkar mahnılarının, rəqslerimizin mahir ifaçısı idi. Eyni zamanda gözəl avaz sahibi idi. Onun özünəməxsus, sehrlili səsli var idi.

Ustad sənətkar əllidən çox xarici dövlətdə o cümlədən, Avropa ölkələrində, Amerikada qastrol səfərlərinində olmuş, Azərbaycan sazinin qüdrətini, şöhrətini bütün dünya xalqlarına çatdırma bilmişdi.

Aşıq Ədalət yalnız bu günün yox, həm də sabahın sənətkarıdır. Fikrimcə, Ədalət - sazin pasportudur! Bu gün onun ruhu tanrı dərgahına qovuşsa da, möhtəşəm və təkrarsız ifaları daim xalqımızın yaddaşında əbədi yaşayacaqdır.

*Ötəcək əsrlər, keçəcək illər,
Bu sənət sönməyən şan-şöhrətindir.
Bir zaman deyəcək gələn nəsillər
Gördüyün qara saz - Ədalətindir!*

Aşıq Məhəmmədəli Məşədiyev

Bütün zamanlardan və hər tərəfdən görünən zirvə...

Əvvəla, Ədaləti Ədalət eləyən zirvənin koordinatlarını müəyyən-leşdirək. Bu məsələdə də əslində yeni bir şey yoxdu. Hər şey bəlli-di və sadəcə, fərqli baxış bucaqları, nöqtəyi-nəzərlər ola bilər.

Bəri başdan deyək ki, Ədalət Nəsibov haqqdan vergisi olan adamıydı. Onun sinəsində, əzbərində olan seçmə şeirlər, klassik nümunələr (həm də təkcə aşiq şeri yox!) heç kimdə yox idi. Olmazın hafizəsi, yaddaşı varydı. Zamanında şeirlərini seçib repertuarına saldığı bütün el şairləri dünyaynan bir oldular.

İkincisi, Ədalətin səsi, oxusu çox fərqliydi. Səsinin tembiri, enerjisi eləydi ki, çox uzaqlardan, qədim zaman arxasından, oxuduğu havanın yaranma tarixindən gəlirdi. Əsil sinə səsiydi.

Üçüncüsü, yaradıcılığının əsas improvizasiyası dəqiq ifaya ritm qatmaqla, kütłəvi dinləyici rəğbəti qazanıb, sazin auditoriyasını böyütmək oldu. Yəni saza ənənəvi bağlılığı olmayan, ya da zəif bağlı olan bölgələr də saza yönəldilər. Saz Ədalət-dən sonra yeni görkəmdə dünya müstəvisinə çıxdı.

Dördüncüsü, Ədalətin şəxsiyyətin-dəki qeyri-adilik (hami tərəfindən bir-mənalı qəbul olunmasa da!) onu əfsanələşdirdi, dastanlaşdırıldı. Yaddaşlarda qalmağına rəvac verdi.

Beləliklə, saz dünyasının yeni dövrü - **Ədalət erası** yarandı. Ve bu, hələ uzun müddət davam edəcək. Filan havanı ondan yaxşı ifa edən, barmağının süreti ondan iti olan, havaların fəlsəfəsini ondan daha yaxşı çözen və s. peydə ola bilər. Amma bunlar xeyli müddət Ədalər orbiti, çevrəsi ətrafında baş verəcək. Saz sənətində zirvələşən adlı sira dağların hələ ki, sonucusu Ədalətdir.

Ustadla yaxın dostluğunuzun tarixi 90-cı illərin əvvəllerindən, bu yaxınlığın əsas səbəbkəri isə əslən Həsənsu obasından olan rəhmətlək Akif Məhərrəmov idi. Mənim kitablarının redaktoru olduğum Akif - ağıllı iş adamı və yaxşı şair idi! Üstəlik, Ədalətlə çox yaxın, incə mü-

nasibətli dost idilər. Hər zaman bir yerde olardılar.

Bu yerde onu da xatırladım ki, əs-tad ömrünün son saatlarında Soltanxan-nının, "Ay qaşa, ürəyin nə istəyir, kimi istəyir" - sualının cavabında, "Ürəyim istəyənə əlin çatmaz, ürəyim Akif Mə-hərrəmovu istəyir" - demişdi... İndi quo-vuşdular. Allah hər ikisini və bütün haqq evinin haqlarına rəhmət eləsin.

Mənim də aşıqla dostluğa çevrilən yaxın tanışlığım Akif Məhərrəmovun yiğ-

naqlarının birində baş verdi. Sözümüz tutdu. Şeirlərimdən bəyəndikləri çoxuydu və fəxrle deyə bilərem ki, əzberində qalan və hər dəfə kövrələ-kövrələ oxuduğu sonuncu sözlərdən biri də mənimki oldu:

*Dağlardan nə yazım ozan babalar,
Badələr dağları bada verdilər...*

deyirdi və:

*Qoymayıñ susmağa dəli "Cəngi"ni,
Qoymayıñ "Misri"ni uda verdilər*

yerində hər dəfə səsi titrəyirdi.

Çox kövrek adam idi. Amma kövrediyi məqamlar ali duyusallığın gölləndi-yi yerleriyydi. Qəbul etdiyi insanlara çox bağlıydı. Hirsine-hikkəsinə də söz ola bilməzdi. Asıb-kəsdiyi adamlar umduğu adamlarıyydi. Bütün Haqq aşıqlarında ol-duğu kimi, zamanın ağıını-qarasını bir-birindən seçə bilirdi. Aldığı təqaüdə görə, Ulu öndərə həmişə rəhmət oxuyardı.

Bir neçə yaxınları ilə bir araya gelib qərarlaşmışdıq ki, şeirlərini çapa hazırla-yaq və bu işi mənə etibar elədi. Akifin oğ-lanları urvatlı bir kitab ortaya çıxarmağa boyun oldular. "Yazılarım böyük-böyükdü. Bir yerə yığnaldım, eləyək", - dedi. Yığ-naltdı. Amma qəfil tale ssenarisi aman vermedi. Sağlıq olsun, Hekayətlə məslə-hətəşmişik, Akifin oğulları da sözünün üstündədi. Yəqin ki, Aşıqlar Birliyinin, Qazax Xeyriyyə İctimai Birliyinin (QİXB) dəstəyi ilə aşığın arzusunu çin edəcəyik.

Geləcəkdə ustadın həyatının, sənətinin görünməyən qatlarından bildiyim, bacardığım qədər aça bilsəm, özümü rahat hesab edəcəm. İndi onun Qazaxda - doğulduğu, boy-a-başa çatdığı, sevdiyi torpaqda əbədi uyumasından qırx gün ötür. Ele bu yerdə onun dəfnini urvatla, ləyaqətlə, sevgilərlə təşkil elemiş başçı Rəcəb Babaşova və əvvəldən-axıra xüsusi diqqətinə, müdaxiləsinə, iştirakına görə QİXB-nin sədri, profesor İlham Pirməmmədova, həmçinin sevgimizin şəmpionu Firdovsi Umudo-va, eyni zamanda bu dərginin hazırlanmasında və nəşrində xüsusi qayğı göstərmiş Salatin Əhmədiyə, Elnur Astanbəyliyə, Bəhruz Hüseynova saz-sevərlər, Ədalətsevərlər adından məxsusi təşəkkürlər bildirərək, unudulmaz korifeyə Yaradandan rəhmət diləyirik.

Sonda Ədalət Nəsibova həsr etdiyim bir neçə şeirdən özünün də xoşuna gələn birini təqdim edirəm. Bu əhvalat çoxdan olmuşdu. Aşıq Ədalət Kürün sahilində, Gəmi Qa-yası deyilən yerdə, Qala divarlarının altında saz çalırdı və bunu kameralar lente alırdılar. O zaman dəbdə olan "Dalğa" verlişinin çəkilişiydi. Ustad "Aran gözəlləməsi" çalırdı. Elə bu vaxt harda var, harda yox, bir büləbül gəlib yaxınlıqdakı ağacın saza yaxın budağına qondu və çalğının ritminə uyğun çırpınmağa başladı. Bunu operatorun gözü aldı və büləbülün rəqsini, sazla qoşa oxusunu çox maraqlı şəkildə çəkdi və bu duet efirdə yayılmışdı.

Bu şeir də elə həmin günün yadigarıdır...

*Sənə bəs deyilmə səksən milyonun
əli ürəyinin başında qalib.*

*Ədalət.. Ədalət, yazıçıdı, onun
sinəsi Qalanın daşında qalib,
Büləbülün bağrını niyə yarırsan!*

*Saxla, qadan alım, o yol kəsəni,
Axtarsın-arasın seven sevəni.
Görərsən, qarğışı tutacaq səni -
Büləbülün bağrını niyə yarırsan!*

*Göydən enməyəmi aman yoxudu,
Bəlkə həqiqətdi, bəlkə yuxudu?
Dözmədi, axırdı özü oxudu -
Büləbülün bağrını niyə yarırsan!*

*Onsuz da səbrimiz dəralıb gedir,
Yurdun ocaqları qaralıb gedir.
Gülşəndə gülünü xar alıb gedir -
Büləbülün bağrını niyə yarırsan!*

*İncəyurd "dəvəsi ölmüş əreb"di,
Dözəcək, gözünün yaşı da həbdi.
Bu necə halətdi, bu necə təbdi? -
Hicran gədiyinə varır, varırsan,
Büləbülün bağrını niyə yarırsan!*

Rəfail İncəyurd

Qara saz

Bənövşələr qom-qom olub düzüldü,
Girdim, - dedi Ədalətin sazına.
Bülbül gəldi, qoyma getdi ürəyim,
Gördüm, - dedi Ədalətin sazına.

Qara sazla yada gəldi bayati,
İnsanlığın dada gəldi həyatı.
Koroğludan səda gəldi: Qıratı
Sürdüm, - dedi Ədalətin sazına!

Varmı mənim saz tək, söz tək bir incim,
Sazmı sözdən, sözmü sazzdan birincim?!
Xəstə Qasım budu elə sevincim,
Dərdim, - dedi Ədalətin sazına.

Dedim, görüm bir Qurbanı neyləyir,
Nə saxlayıb məndən ötrü, nə deyir?
Gəl incimə, nəyim varsa, a şair,
Verdim, - dedi Ədalətin sazına!

Günəş doğdu, Ay göründü uzaqdan,
Gül açıldı, yar boylandı otaqdan.
Bağban gəlib bu çələngi bu bağdan
Hördüm, - dedi Ədalətin sazına.

Saz dinəndə o gözlərdə yoxsa nəm,
O gözdümü, gəl allaha bax, sənəm?
Qoy üzümü Gülgəz, Pəri, Şahsənəm,
Sürtüm, - dedi Ədalətin sazına!

Dilə gəldi Səhnəbəni ürəyi,
Köhnəlibdi Qara sazin köynəyi.
Ələsgərdən o yadigar ipəyi
Örtüm, - dedi Ədalətin sazına.

Aşıq Ali, Növrəs İman gəlirdi,
Sarı Aşıq Ağ Aşıqnan gəlirdi,
Xan Abbasım Tufarqandan gəlirdi,
Vardım, - dedi Ədalətin sazına.

Baratin da ağılı cəmdi, huşu cəm,
Həyatıdı sazlı-sözlü bir aləm!
Öldürərsən, öldürməzsən, - bilirəm,
Mərdim! - dedi Ədalətin sazına.

Barat Vüsal

Ruhların danışan dili

Hər bir millətin həyat tərzi, məişəti, keçdiyi mübarizə yolu, uğurları, itkiləri, yaşadığı təbiətin tipi məcmu olaraq onun mədəniyyətində, incəsənətində öz ahəngini tapır. Bir millətin musiqisinin tonu və səsində min illerin o tayından gələn igid nərəsi də, ah-nalə də oxuna bilər.

Azərbaycan türkü ümum-türk ailəsinin qəhrəman bir qolu olaraq, döyüslər, qəhrəmanlıqlar, zəfərlərlə zəngin bir tarix yaşamış, yaratmışdır. Onun tarixi həm də onun müstəsna icadı olan saza hopmuş, heç kimin yamsıla-yaya bilmədiyi ecazkar saz havaları ilə çağdaş dünya sənətində tanınma nişanəsinə - simgəsinə çevrilmişdir.

Milli kimliyin bir nişanəsi də məhz o millətə mənsub olana müsəqi alətində ifa edilən havalardır. Saz bu baxımdan Azərbaycan türkünün tanınma simgəsi, icadıdır. Saz havaları isə özündə bütün tariximizin oxuyan dilidir, anladanıdır. Hər hava, hər sim, hər kök bir tarix, millətimizin min illərdə ümumiləşmiş harmoniyasıdır.

Aşıq Ədalət və saz - bir-birindən ayrılmaz təmin paralarıdır. Ədalət sanki Allahın ona verdiyi fitri istedadla ulularımızın ruhlarının səsini özü ilə diritmək, onu barmaqları ilə sazin simindən bize çatdırmaq üçün doğulmuşdur.

Ədalət ilahi görəvlidir. Ədalət sevgisinini, Ədalət sehrinin mənbəyində də fikrimcə, bu durur. Ədalət "Misri"ində, cəng havalarında döyüşə səsləniş, zəfər emrləri, nidaları var. Onun "Dilqəmi"si, "Ruhani"si Dədə Qorqud ağayanlığı, ululuğu, əzəmetiylə, ruhların rəqsinin əyani təcəssümü qədər güclüdür.

Aşıq Ədalət ifasında Saz ruhların danışan dilidir. Saz bizi Ədalət ifasında mübarizəyə, düşünməyə, qisasa, zəfərə səsləyir. Ədalət barmağında Saz bizi Qarabağ yarasını sağaltağa, şəhidlərimizin ruhunu şad etməyə, o taylı-bu taylı Azərbaycanı birliyə, bütövlüyə, Azərbaycan türkünü səfərbərliyə çağırır.

Ruhu şad olsun! Şübhə etmirəm ki, min il bundan sonra da Azərbaycanın bir Ədaləti - ustادı var idi deyəcəklər.

Zəlimxan Məmmədli,
"Borçalı Cəmiyyəti"nin
sədrı

Sazın Ədalət nağılı...

Aşıq Ədalətin haqqında yazını hamı yaza bilər - uşaq-dan böyüyə hər kəs. Ən azından sinəsində cövlən ey-ləyən qara sazdanmı, cezvlənib çaldığı "Yanıq Kərə-mi" dənmi ipucu götürüb? bir xatirəni çözüb də yazmaqdan asan nə var ki...

Və bilənlər onu da yaxşı bilir ki, Dədə Ədalət haqqında ən cox şeir və məqalə yazılan sənətkarlardan biri, bəlkə də birincisidir. Yəni Aşıq Ədaləti tanıyıb onun haqqında şeir, yaxud publisistik yazı yazmaqdan asan bir iş yoxdu əli qələm tutan hər kəsə...

Ancaq zulum Ədaləti tanıyıb da, dərk edib də, duyanların dərdiridir... O kəslərin dərdiridir ki, onlar Dədəni ilmə-ilmə bilir, naxış-naxış toxumaq istəyir, bacar-mır. O kəslərin dərdiridir ki, Dədəni iliyinnən sümüyünəcən dərk edir, o ənginliklərə baş vurur,ancaq azib qalacagından qorxur... O kəslərin dərdiridir ki, bu sırlı dünyadan qatlarına enir, geri qayıtmaga yol tapmaq ümidiyi itirir...

Zülüm o kəslərində ki, onlar bu təxti-səltənət sahibinin hikmətinə bələddirlər və onun böyüklüyünə qal-xacaq nəsə yazmağa cəsaret etmirlər. Şahların, sultanların xəzinəsində nələrin saxlandığının marağında olmayan insanlar var ki, Dədə Ədalətin içindəki ləli-cəvahirata bənd olub, illərcən bu xəzinənin dalınca sürünb, ona varmaq arzusunnan yaşıyib...

Pineçi Məhəmmədəlinin kirayələrdə ölen oğlunu deyirəm - Aşıq Ədaləti! Allahın ən zəngin və seçilmiş bəndələrindən birini! Təbii ki, seçilmişlərin zaman-zaman yaşadıqları məkanlarını da, yerlərini də, talelərini də Tanrı seçir... elə Dədə Ədalət kimi...

Hər kəs Aşıq Ədaləti dərk etdiyi qədər gördü... Kim nə miqdər idisə, o miqdər da ona dəyer verdi. O üz-dən idi ki, onun ərşdən-gürşdən söylədiklərindən bixebərlər onun içməyindən və söyüscüllüyündən yazdırılar, danışdırılar həmişə. Onun Haqdan gələn vergisi-ni, tərəfələrini yox, özləri boyda, öz çəkilərində ki bəndəlik tərəfini gördülər. (Belə böyük, fitri istedadlı insanlarda ele xırda cizgiləri görmək də, qabartmaq da bəsirət gözünün bağlılığından başqa bir şey deyildi...) Ancaq belələri heç vaxt bunu anlamadılar ki,

Ədalətin söyündü də haqq idi, ədalətli idi... Ona hər şey yaraşırıdı, necə ki, saz Ədalətə yaraşan kimi. Çünkü o, sənətinin şahıydı, sultaniydi, təkiydi, yekiydi, biriyydi, dövrünün birincisiydi...

*Fələyindən açılmamış sirdimi,
Sinəsindən yaralanmış sirdimi,
Ozandımı, ocaqdımı, pirdimi,
Dilmi tutar, yazıları bu hikmət?
Saz çalanda Allah olur Ədalət...*

*Səs sitəmli, sinə - körük, gözlər - qan,
Barmaqlar - dərd, kəlmələr - od, sözlər - qan,
Bundan betər nə inqilab, nə üsyən,
Bundan anrı hayqırmağa nə hacət,
Saz çalanda üsyən olur Ədalət
Saz çalanda Vətən olur Ədalət...*

(Ağamalı Sadiq Əfəndi)

Bundan o yana yazmağa nə hacət?! Yerindəmi deyilmiş, heyrətdənmi deyilmiş, hikmətdənmi deyilmüşdi bu misralar? Özümüz demiş, özgəmə dedizdirmişdi şairə bu heyrəti? Niyə Aşıq Ədalətə "sazın peygəmbəri" deyəndə, yaxud saz çalanda "Allah olur Ədalət" - deyəndə əli qılınclı üsyana qalxırıq? Allah hardadı ki? Allahı niyə yoxluqlarda axtarıraq? Allah elə bizim içimzdə, könül taxtımızda deyilmi? Gülen gözlərdə, seven ürəklərdə, dilsiz tut agacının simlərdən ötürdüyü iniltisində, sızılıtsında deyilmi ki? Niyə saz çalanında özümüz oluruq, niyə saz çalınanda duyğulanırıq, duruluruq, saflaşırıq, ən ali, ilahi məqamları yaşayırıq? Biz Tanrının bir zərrəsi, bu yaşadığımız Tanrıının hali deyilmi ki? Niyə saz çalınanda bizə hardansa bir işiq, bir eşq süzüllüb gəlir... İşiq, eşq Yaradının özündən bizə ötürüdükləri, deyilləmi? Eşq, işiq, aşiq, aşiq - haqq aşıqlarının tanrışal üzləri, sifətləri adları deyilmi? Yoxsa bu qədər ovsunun, sehrin sırrı nədədir ki?! "Şahi-mərdən nökəriyəm, dərsimi pünhan verib" (Ələsgər) - oxuyan Dədə Ədalətin ömrünün son günlərənən başı üzərində yanın işiq da o işiq deyildimi? Bəs bu yer üzü bəndələrinin ağlımızı kəsdirmək istədikləri nədi görəsən?..

Sənət meydanında yüyüne hər əl yetməyən atını dörd nala çapıb meydan sulayan, hikkəsindən-haytاسىندان sazını gəmirib yeyən dəli bir Ozanıydı Ədalət... Sazın, aşıqlığın (Dədə Ələsgərdən sonra və... sonuncu!) ocağı, səcdəgahı, piriyidi Ədalət! Tanrıının möcüzəsi, sehri, sirriydi Ədalət! Aşıqlıq elminin vaqifi, kamili, dürrüdü Ədalət! Alnının hər qırışı, üzünün hər cizgisi, saçının hər dəniylə yurduydu, eliydi, ulusuydu, Vətəniydi Ədalət!

Oxuları da çalğıları kimi ahiydi, naləydi, dərdiydi, çağrışydi, üsyaniydi, hayqırtydı, tarixydi Ədalət! Uzaq-uzaq Altayların başından, Tanrıdağın yaşıdan, Ərzurumun qasındann qopub gələn Qoca bir Türküyü, Lələydi, Kərəmiydi, hər kimiyydi, hər neydise, saz çalıb-oxuyanda bəşər övladından çox uca mərtəbədəydi Ədalət!!!

Sərdara söz deməyən, şaha baş əyməyən, hök-

müydü, hikkəydi, ədaydı Ədalət!

Ancaq...

Ancaq körpə uşaq kimi kövrək idi, imanlıydı, ədalətliyi Ədalət! Sadədən sadə, böyükə böyük, uşaqla uşaq olan müdrik bir danəndəydi Ədalət... (Bu məqamda Bəhlul Danəndəyə də çoxlarının Bəhlul Divanə dedikləri yadına düşdü, necə ki Dədəyə də dedilər...)

“Dədə” adını ona Osmanlıda Əziz Nesin, vergisini yuxuda Şahi-mərdan Hz.Əli, ilk dərsini atası Məmmədəli kişi vermişdi. Sazı ona, onu bize isə Ulu Yaradan bəxş etmişdi. Kərəm Əslisini sevən kimi, Məcnunun Leylisini sevən kimi sevirdi Sazi.

“Yaniq Kərəmi”, “Fəxri”, “Hüseyni”, “Hicran Kərəmi”, “Qaraçı”, “Naxçıvanı”, “Qəhrəmanı”, “Mirzəcanı”, “Kərəm Gözəlləməsi”, “Aran Gözəlləməsi” kimi onlarla, yüzlərlə havacatlara ürək qoyub, ömür vermişdi, beynindən ürəyinə, ürəyindən barmaqlarına süzülüb gələn hər nə varyidi -sa Allahınıydi, Tanrıının haliydi... Elə ona görə də bu dəlilik, bu vəlilik, bu vergililik Sultan qapısından uca-duran kasib kirayə komasının qapısını ziyarətgahə cevirmişdi...

“Tanrı dərdi çəkə bilənlərə verir” - deyirlər. Hamidən gizlətdiyi çox ağrılı, çox dəndləri varyidi Dədənin. Heç kimə danışib öz ağrılılarını yükleməzdı. Yaralarının qaysağını açan kimi uşaq təki kövəlib ağlayırdı... Hər çiçəyin boynunu bükdürən bir mövsüm, hər insanı həyata küsdürən biri olduğu kimi Dədəni də həyata küsdürənlər varyidi. Kim bilir, bəlkə də o sazda öz taleyini, öz alın yazısını çalıb-oxumağa gəlmışdı bu dünyaya...

Hər gələnin sevmədiyi, hər sevənin getmədiyi, bu gelimli-gedimli, son ucu ölümlü dünyanın nəyinə bənd olub qalasıydı Ustad?!

Anan ölsün, gidi dünya... Səni deyib gələnə bax, gəlir ağlaya-ağlaya,

Səndən dönüb gedənə bax, gedir ağlaya-ağlaya... (A.S. Əfəndi)

Sonunca Ölümü də gülə-gülə qarşılıdı... Amma əl-lərini açıb göylərə - Tanrıya doğru uçanda gözlərindən iki damla yaş süzüldü. Yanağını göynədən o iki damla yaş deyə bilmədikləri son intizarı, son ağrısı, son vəsiyyəti, son ismarıcıydı bu dünyaya. Həm də ömür nağılinin son iki cümləsiydi - “Sizə bir nağıl danışım, ağlaya-ağlaya gülün...”

Sazın Ədalət nağılı, Ədalət əfsanəsi...

Dərd də, sevgi də, ölüm də dünyanın əbədi və əzeli olanları, olacaqlarıdı. Əslində, dünyada nə varsa, hər şey böyük Yaradanın insanlara sınağı üçündür. Olumdan ölümə, ölüm dən Allaqa qədər bir yol var ki, həmin yolda hər yolğunun qazana bilmədiyi bir Ölümsüzlük zirvəsi dayanır. Bu zirvəni qazanınlara, bu zirvəyə qovuşanlara eşq olsun... Allahın izninin halallığına, haqqına, ədalətinə, Ədalətinə qismət olan o zirvəyə payız köçünə bənd olub gedən durnalardan bir ismaric da mən yollamaq istədim - Ölümsüzlüyün mübarək, Dədə!!!

Uşaq məsumluğu ilə gülərək sıfətindən göynəyə-

göynəyə süzülən son iki damla göz yaşına belə dəyməyən bu beş-on cümle də məndən sənin uca ruhuna bir ehtiramım olsun, Dədə, qəbul eləsən əgər...

Çiçək Mahmudqızı

Ədalətin telində

*Ay Zəlimxan, ömrüm-günüm, bildinmi,
Əsdi hicran yeli Qazax elində....
Göyəzən dağında alışan Kərəm,
Haray çəkdi telli sazin zilində,
Gülə döndü Ədalətin telində.*

*Vaqifə dağ çəkdi tərsa zamanı,
Vurğun mat eylədi böyük Turanı.
O İncə dərənin xanım Sultani,
Bir ana laylası çaldı dilində,
Gülə döndü Ədalətin telində.*

*Öldü Dədə Əmrəh, Kamandar hanı?
Susdu Kəlbəcərin o bəy Bəhməni.
Tovuzda Azaflı sözünün xanı,
Araz oldu göz yaşları Kürün də,
Gülə döndü Ədalətin telində.*

*Can ay Buta, dünya əzəl sir oldu,
Ölməz Dədə torpağında pir oldu.
Bir də gördük o tay, bu tay bir oldu,
Bayram oldu Azərbaycan elində,
Gülə döndü Ədalətin telində.*

Səadət Buta

Zamani dayışan sanatkar

Bu qeydləri professor Məhərrəm Qasımlının "Mədəniyyət" televiziya kanalı ilə yayımlanmış "Saz-söz axşamı" verilişinin təessüratı ilə yazmışdım və çox arzusunda idim ki, Aşıq Ədalət oxusun. Ancaq zaman amansız hökmünü verdi, böyük ustadla hallallaşma, vida sözü yazmalı oldum...

Söhbətə ekranın daha çox öz dünyamdan, öz fikirlərimin pəncərəsindən baxırdım. Cavabını axtardığım suallardan biri bu idi ki, Ədalət aşiq sənətinə nə gətirdi? İndi bu sualın da qoyuluşunu dəyişməli oluram: Ədalətdən aşiq sənətinə nə qaldı?

Aşıq Ədalətin dediklərindən: "Gördüm zaman dəyişir. Fikirləşirdim ki, tarzın tarda çaldığını mən sazda niyə çala bilmirəm? Başladım tardakı qayda ilə heç bir alət olmadan qırmıqma eleyə-eleyə o pərdələrin hamısını saza artırmağa. Saza yarımpərdələri düzdüm. Allah rəhmət eləsin, Əmrəh Gülməmmədov da bu işi başlamışdı, ancaq təze pərdələrdən istifadə etməyə cəsarət göstərmirdi... İndi sazda bütün alətlərin imkanları var"...

Stalin dikturasından sonra bir qədər dərindən nəfəs alan, azadlıq havası hiss edən Azərbaycan mədəniyyətində edəbiyyat, rəssamlıq, kino, musiqi yenilik axtarışında idi. Var olduğu gündən Azərbaycan türk etnosunu müşayiət edən aşiq sənətində bu yeniliyi yaratmaq Ədalətə nəsib oldu.

Bəlkə heç özü də fərqinə varmadan Ədalət aşiq sənətinin modern solo saz ifaçılığı cərəyanını yaradı. Ədalətin sazin ifa imkanlarını təkmilləşdirməsini XIX əsr mədəniyyətimizdə böyük hadisə olan Sadiqcanın tarın təkmilləşdirilməsi sahəsində gördüyü işə müqayisə etmək olar. Sazın səslənmə imkanlarının təkmilləşdirilməsi, ilk növbədə, saz havalarının strukturuna, məzmununa öz təsirini göstərdi. Məhərrəm Qasımlının dəqiq ifadə etdiyi kimi, aşığın vokal ifa etdiyi saz havası ilə instrumental saz havası struktur baxımdan bir-birindən ciddi şəkildə fərqlənir. Bu, bir tərəfdən sazin təkmilləşdirilməsinin nə-

ticəsidir - səslənmə imkanlarının genişləndirilməsi bu alətdə çalınan havaları da dəyişib. İkinci, burada Ədalətin fərdi ifa ustalığı, musiqi dühəsi böyük rol oynayıb. O, saz havalarının strukturuna müdaxilə edib, klassik havalara öz bestələri尼 əlavə edib.

Ədalətin yaratdığı yeni kompozisiyalar çox tezliklə kütləviləşdi, "xalq musiqisi" kimi klassik əsərlərə çevrildi. Məsələn, müqayisə etsək, görərik ki, Aşıq Xındı Məmmədin qeyri-adı ustalıqla oxuduğu klassik "Yanıq Kərəmi" ilə Ədalətin "Yanıq Kərəmi"si, əslində, fərqli əsərlərdir. Aşıq Ədalətin ifa etdiyi başqa qədim havalar da yeni və təkrarsızdır. Bu fərdi tərz tezliklə cərəyanə çevrildi, Ədalətin aşiq sənətində açdığı yolun davamçıları geldi: Aşıq Xanlar Məhərremov (Allahdan rəhmət diləyirəm), Əli Quliyev, bir qədər sonra Fəzail Miskinli, Bala Ədalət - Ədalət Dəlidagli onun yaratdığı kökdən göyərib virtuoz saz ifaçılığını yeni bir axına əvvirdilər. Bu gün Güney Azərbaycanda Aşıq Ədalətin çox ciddi davamçıları var: Aşıq Çingiz Mehdi-pur, Fərman Fərzi kimi böyük sənət adamları yetişib (indi vokal ifaçılığı keçmiş xanım Parise Ərsalanının adını da bu siyahıya əlavə etmək olar).

Ədalətin aşiq sənətinə, xüsusişle

saz ifaçılığına gətirdiyi daha bir yenilik, saz musiqisini meydan folklorundan salon səhnəsinə gətirə biləməsi oldu. Ədalətə qədər de aşiq musiqisi salonlarda səsləndirilirdi. Lakin bu, bayağı şəkildə siyasədirilmiş, ideologiyaya bulaşdırılmış (məsələn, Stalinin, kolxozun, partiyanın, pambığın təbliği ilə) meydan sənətinin bir fragməntinin səhnəyə gətirilmesi idi və etnoqrafik karnaval səciyyəli həmin fragməntlər çox vaxt ekzotik xarakter daşıyır, aşiq sənətini gözdən salırdı. Ədalət Moskvada İttifaqlar Evinin Sütunlu Salonu kimi neheng konsert səhnəsinə, Bakının konsert salonlarına sazin özünü gətirdi, tamaşaçılara sazin "danişdiqlarını" dinlətdi. Sovet ideologiyasından üz döndərmiş yeni nəsil sazi Ədalətin ifası ilə qəbul etdi. Azərbaycanda zövqlərin coğrafi məkanını bütövləşdirən Aşıq Ədalət səhnəyə "dil deyib danışan" sazi gətirməklə yanaşı, özünün zahiri görkəmi, zövqlü geyimi, səhne davranışları ilə fərqli bir aşiq imici də getirdi.

Məhərrəm Qasımlının Ədalətə söhbətine baxdıqca vaxtilə yaşadığım hissi bir də yaşayırdım. Müsahib kimi Aşıq Ədaləti danışdırmaq, ondan sənin öz istədiklərini "qopartmaq" çətin idi. Ədalətin içi o qədər dolu və zəngin idi ki, bu zənginliyi səninlə gah alım dilində, gah

böyük səhnədən çıxış edən orator dilində, gah uzaq əsrləri yaddaşında daşyan ozan dilində danışmağa çalışır və demək istədiklərinin heç mində, milyonda birini deyə bilmirdi. Onda saza əl atıldı. Ədalətin bir insan və sənetkar kimi fərqliliyi və fərdiliyi də elə bunda idi. Çaldığı havalarda, musiqi kompozisiyalarında özünün çatmaq istədiyi bir yüksəklik görür, səni oraya qədər aparır, qarşıdakı üfüqdə o yüksəklikdən sonra yeni bir yüksəklik gəlir, Ədalət sənə oranı da göstərir. Oradan o tərəfə... oradan da o tərəfə... yüksəkliklər silsiləsi davam edir. Ədalət bir də gözünü açıb göründü ki, tamaşaçı da onun yaratdığı dünyada, ey ni havanın içindədir. Ədaləti dinləyən mütləq onun havasına düşür, o hava ilə yaşayır...

1984-cü ilin martında Bakıda aşiqların qurultayı keçirildi. Ədalət acıq eləyib qurultaydan yarımcıq qayıtmış, Qazaxda Səməd Vurğunun xatirəsinə həsr olunmuş tədbirə qatılmışdı. Ermənistanla sərhəddəki "Göyezen" restoranında keçirilən məclisde Ədalət sazla möcüzə yaratdı. Anar, Məmməd İsmayıllı, Nüsrət Kəsəmənli, Cabir Novruz (dünyasını dəyişənlərə rəhmət diləyirəm) kimi populyar sənət adamlarıının iştirak etdiyi həmin məclisde Yusif

Səmədoğluunun dedikləri qulaqlarımızda səslənir: "Ədalət, zaman geləcək ki, bizi sənin müasirlərin olduğumuza görə xatırlayacaqlar..."

Yusif Səmədoğlu onda "Ulduz" jurnalının baş redaktoru idi. Məne jurnal üçün Ədalətlə bağlı bir yazı hazırlamağı tapşırıdı. Üzerində bir ildən artıq işlədiyim həmin yazı jurnalda 1985-ci ilin payızında çap edildi. Ədalətlə səhbət kimi təqdim edilmiş yazı ənənəvi müsahibə deyildi, müxtəlif görüşlərimizi əks etdirən dialoq-hekayə idi. Ədalətin sənətinin və xarakterinin görünməyən tərəflərini göstərməyə cəhd etdiyim dialoq o vaxtin oxunan yazılarından oldu. Jurnal əldən-ələ ötürüldü, redaksiyaya çoxlu məktublar gəldi, zənglər edildi. Buna baxmayaraq yazını "yuxarı" dairələr süngü ilə qarşılıdı. Kommunist Partiyasının aparıcı orqanlarından olan "Azərbaycan kommunist" jurnalında "Ulduz" jurnalı haqqında kəskin tənqid məqalə çap olundu və məqalədə amansızlıqla "vurulan" yazılarından biri də həmin səhbət idi...

Tənqid yazı redaksiyanın adından imzasız verilsə də, müəllifi melum idi, məqaləni Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsində bölmə müdürü işləyən bir ədəbiyyat adamı yazmışdı.

1986-ci ildə Qazaxda Səməd Vurğunun 80 illiyinə həsr olunmuş yubiley mərasimində mən də iştirak edirdim. Tədbirlərdən biri şəhər stadionunda oldu. Hələ yığıncaq başlamamışdı. Təsadüf elə gətirmişdi ki, Mərkəzi Komitədə işləyən "ədəbiyyat adamı" ilə yanaşı dayanmışdıq. Birdən Ədalət bize yaxınlaşdı.

- Hara gedirəm sənin məqaləndən danışırlar, yaman yazıbsan... - məni bağırına basıb təşəkkür elədi. - Məndən yazanların hamısını böyüdürlər, Səyavuş Sərxanlı məndən yazmışdı, "Qızıl qələm" mükafatı aldı. Görərsən, sənə də mükafat verəcəklər, - dedi və şaqquşdayıb güldü.

- Mən artıq mükafatımı almışam, ustad, - deyib yanımızda "ədəbiyyat adamının" üzünüə baxdım. - Yaxşıca aşımın suyunu veriblər...

- Sənin yazın haqqında əyri bir söz deyən atabaatı ilə qələt eləyir, başını da daşa döyür, - deyib, üzünü yanımızdakı "ədəbiyyat adamı"na tutdu. - Bu oğlanı tanıyırsan?

Məni gülmək tutmuşdu, cəld "hadisə yerindən" uzaqlaşdı. Ustad Ədalət isə partiya çinovniki ilə səhbətini xeyli davam etdirdi...

Məti Osmanoğlu

Sazın qalxan bayrağı

**"Bir kərə qalxan bayraq bir daha enməz!"
Rəsulzadə**

Aşiq Ədalətin qara xəberini eşidəndə yadına ilk düşən Qaraqoyunu dərəsinin camaati və Qaraqoyunu dərəsindən olan dostlarım oldu. Can ay Yusif,

Qazax, Tovuz, Borçalı... bunlar öz yerində. Ancaq Qaraqoyunu camaati bir ayrı tapınmışdı aşiq Ədalətə. Ədalət ölündə sanki Qaraqoyunu dərəsini yenidən itirdik, sanki Qaraqoyunu bizdən bir az da uzaqlaşdırıldılar.

Hər dəfə bir aşiq dünyasını dəyişəndə elə bilirəm yurd itiririk. İçimə qəm çokür. Günlerle yox, aylarla, illerle özümə yer tapa bilmirəm.

Hər saz çalandı Qarqoyunlunu, Göyçəni bize qaytarırdı aşiq Ədalət...

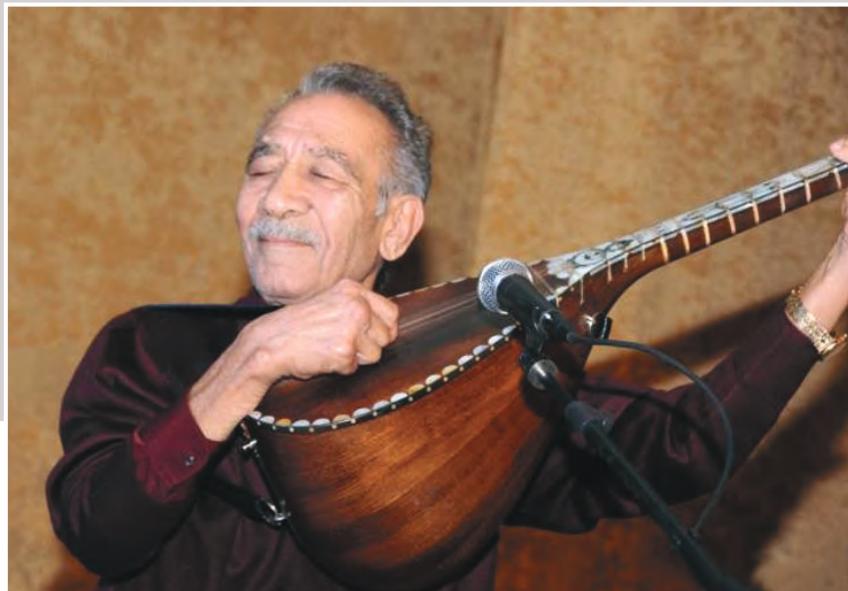
Ədalət növbəti bir Qazax hadisəsiydi. Ozan-aşiq sənətində mərhələydi, mərtəbəydi aşiq Ədalət. Saz Ona, O saza haqqdan buta verilmişdi. Yerdə haqqə əvəziydi Ədalətin sazi.

Yurdı yağmalananların, haqqı tapdalanların uman yeriyydi, guman yeriyydi Ədalətin sazi. Sazın yenilməzlik simgəsi idi.

Üzü sazından nur almışdı Ədalətin. Sazın qalxan bayrağı- di aşiq Ədalət. Ölüm sevinməsin qoy. Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz!

Həmid Ormanlı

İnsan geniyələ valideyninin, qanıyla millətinin, ruhuyla tanrısının övladıdır. Əsl sənətkar bəşərin tanrı ilə qohumluğunu daima onun yadına salır, ən ağır məqamlarda belə o ipin mənəviyyat və gəzəlliklər dünyasından üzülməsinə imkan vermir.

Sazın

peyğəmbəri

Bu cür sənətkarların sayı dünyada çox azdır, bizdə isə barmaqla sayılacaq qədərdir.

Ədalət Nəsibov bir əlin yarı barmağının saya biləcəyi nadir sənətkarlardandır. Məşğul olduğu saz ifaçılığı sahəsində isə Tanrıının özü kimi yekdir, şəriksizdir.

O, özü də hiss etmədən Tanrıını imitasiya edir, söylədiyi şeirləri gəsəsinin qətiyyətiyle eşidənlərin üstüne vəhü kimi endirir. Dalınca saz ələbə dediyi sözləri ilahi melodiyaların sehriyle yaddaşımıza, ruhumuzun dərinliklərini hopdurur.

Saz yarandığı gündən belə bir ovsunu görməyib.

Yegane aşiqdır ki, Qorqud kimi Dədə adıyla da, adı insanlar kimi öz adıyla da, nüfuzlu vəzifə sahibləri kimi familiyasiyla da tanınır. Dədə sözü də, Ədalət adı da, Nəsibov soyadı da onu eyni cür nişan verir. Bir dağa gedən üç yolu eyni zirvəyə aparması kimi...

Başqa aşiqlar sayaq o saza yox, saz ona sığınır, ən ağır sınaqları onun sayəsində yarib geləcəyə yol açır.

Onu ağlım kəsəndən dinləyirəm və elə ağlım kəsəndən düşünmüşəm ki, görəsən, onun ifa etdiyi havaları kim yaradıb? Təbii, bu meladoiyalar bir anda bəstələnməyib və bir anda ifa olunmayıb. Bunu üçün yüz illərin arxasını yera-

veriblər. Amma yenə də, yenə də, bu havaların bir müəllifi var. Görəsən, kimdir o adam? Ümumiyyətlə, adamdırı? Bir də dünyaya gələcəkmi? Biz onu nə vaxtsa yerdə, göydə, ərafda, axırətdə - hardasa görəcəyikmi?

Xəyalimdə o ilahi varlığın mövcudluğuna qətiyyətə inanmışam. Bu dünyada bütün həqiqətlər inanğıñ qədərdir.

Sazın Nuh peyğəmbərlə yaşıd olan və hələ də yaşamağa davam edən o əzəli-əbədi sahibi kimdir? Adı nədir? Bizə məlum olan ilk mifdən, ilk dastandan tutmuş Dirilə Qurbana, Bozalqanlı Hüseynə, məndən də cavan olan kəlbəcərləi Aşıq Şöhrətə qədər böyük bir epo-xanı öz sinəsində bəsləyib tarixə necə meydan oxuyur?

Mən onu təkcə xəyallarımda yox, həm də kitablarda, dastanlarda, efirdə, toyda-yasda, sənət məclislərində - hər yerdə, hər şeydə axarırdım.

Günlərin birində tapdım!

Heydər Əliyev Sarayının xidmeti girişində qəfil qarşılaştıq. Foyedə, divanda oturmuşdu. Üzünə baxanda başımın tükləri biz-biz ol-du. Canımı elə bir vahimə bürüdü ki, durduğum yerdəcə əsməyə başladım. Onun gözləriyle mənə Ərzurumda borana düşən Kərəm baxırdı, ağrıları sazin tellərinə siğ-

mayan Yəhya bəy Dilqəm baxırdı, yurdunu-yuvası yağı tapdağında qalan Bəhmən Vətənoğlu baxırdı... Atam baxırdı, anam baxırdı, mühabəribədə itkin düşən əmim baxırdı...

Onun üzündən bütün əzabları-mızın, ağrılarımızın şırımı keçmişdi. Elə bil səhərəcən ağlamışdı və gözlərindən təkcə sel-su yox, daş-qaya da tökülmüş, sifətinin incə cizgilərini dağıtmışdı. Di gəl, elə əzəmətlə dayanmışdı ki, yerə də, göye də, zamana da meydan oxuyurdu.

Yüz dəfə rəsmine baxdım, yüz dəfə efirdə gördüm, yüz dəfə video-kasetlərdə və internetdə seyr etdiyim Ədalət Nəsibovu həyatda ilk dəfə gördüm və onu tanımındım. Günahım da yox idi. Texnologiya onun daşıdığı mistik enerjini mənə ötürə bilməmişdi. Bunun üçün onu canlı görməyim lazımdı və elə bircə dəfə görməyi-lə anladım ki, mən bu kişiylə bir daha üz-üzə gəlməməliyəm. Onun ötürdüyü ağır magik impulslar mənim qaldıracağım yük deyildi. Bu, həmin enerji idi ki, Aşıq Ələsgər Növrəs İmanda görmüşdü və demişdi: "O, çox cavandı, bu yükü çəkə bilməz, qorxuram başına bir iş gələ!" Və Növrəs İman havalanıb ilim-ilim itmişdi.

Mən bundan qorxurdum!

Mən Aşıq Ədalətin üzbüüz ötür-

düyü o müdhiş enerjinin mehvədi ci yabanı halıyla yox, sazla ovunub işığa çevrilən estetik halıyla irtibata gire bilirdim.

Başqa bir gün təsadüfən "Nərimanov" parkında gördüm. Səhər tezdən idi, ağacın altındaki stolda oturub kimisə gözləyir, əynində ağ-qolaçıq köynək narazı baxışlarla sağa-sola baxırdı. Onu bir az müşahidə etmək imkanım oldu. Bir daha qətileşdirdim ki, bu adam Nuh peyğəmbərlə yaşıd olan həmin adamdır. Mənim axtardığım. Və mən ona yenə yaxınlaşa bilmədim.

Gözlədiyi adam gəldi, ustad onunla səhbət edə-edə kiminsə qarasına söyməyə başladı. Eşidənləri şoka salan bu söyüslər mənə təəccübü gəlmirdi, çünki Ədalətin üzündəki əzabın müqabilində "Allah atana rəhmət eləsin" qədər yumşaq görünürdü.

Bethoven deyirdi ki, mənim canimdə yalnız özümün eşidə biləcəyim dəhşətli uğultular var, mənə əzab verir, bircə musiqi bəstələyəndə o uğultular səngiyir, əzabının səbbi alınır. Mənə, Ədalət də bu cür əzab çekirdi.

O, tanrı qatında olduğunun fərqlində deyildi. Sazı qucağına alanında oraları dolaşır, dincəlir, yerə qoyanda adı, sadə, mənasız insanların içini dönürdü. Ona görə gah içir, gah söyür, gah da inciyib-küsürdü. İçmeyin də, söymeyin də, incikliyin də çıkış yolu olmadığını görəndə təzədən saza sarılıb həmin ilahi dərgaha qayırdı. Ən vacibi, dinləyənləri də özü ilə ora qaldırmağı bacarırdı.

Bəli, ağlım kəsəndən axtardığım o ilahi varlıq Ədalətin şəxsində qarşıma çıxmışdı və mən ona yaxınlaşmağa cürət eləmirdim.

Onunla görüşmək imkanım həmişə olub, amma bu görüşdən qaçmışam. Dostların coxu bilirdi bunu. Rəhmətə gedəndə mənə yazdılar ki, yəqin, bu görüşün baş tutmamasına çox üzülsən. Özümdən soruşdum: "Üzülrəmmi?" Cavabım birmənalıdır: "Qətiyyən!" Səbeb? Ədalətlə danışmağa bir kəlməm də yoxdur. Mən onu kəlmələrin, sözlərin, mənaların bitdiyi, bütün səslərin tamam batlığı yerdə anlamışam. Ona ehtiramı min qarşılığında sözlər, kəlmələr, yazılar, məqalələr ustadın "Nəri-

manov" parkındakı söyüsləri qədər mənalı və onlar qədər mənasızdır.

Amma ölümünə az qalmış gördüm özüylə. Görüşə bildim. Əvvəlki hissələrimdə əşər-əlamət qalmamışdı. Səbəbini çox gec, ustadın özünün köməyi ilə anladım. O, demişdi ki, başımın üstündə həmişə işiq yanırı, mən o işıqdan güc alıb çalışdım, bir dəfə bu barədə efirdə danışdım, o işiq söndü və bir daha yanmadı.

Bu açıqlamani vaxtında eşit-səydim, onunla görüşüb, müsahibə edəcəkdir. Çünkü artıq mən duyan enerji çəkilib getmişdi, yerde Ədalətin sadəcə ağırlar içinde qırılan cismiydi qalan. O, bundan sonra uzun yaşamayacaqdı. Hətta həkimlərin o işıqdan sonra Ədaləti yaşatmaq, ömrünü uzatmaq istəyini ilahi tərbiyəsizlik sayıram. Mənim yanına gedib əlini sıxdığım, "Nərimanov"da kirayə evdə gözlərini əbədi yuman, Bakıda basdırıl-

mağa iki arşınlıq yer tapmayan, qohum-əqrəbanın Qazaxa aparıb dəft etdiyi mən bildiyim Ədalət deyildi. Mən bildiyim Ədalət o işıqla bıryolluq əbədiyyətə çekilmişdi.

Onunla nə vaxtsa görüşəcəyi-mə qəti şəkildə əminəm.

Hətta mümkündür ki, nə zəmansa yer üzünə təzədən qayıtsın. Necə ki, ömür boyu axtardığım o ilahi bəstəkar kimi qayıdır sazla yenidən qovuşmuş, min illərin havacatlarını şəxsən öz barmaqlarıyla yenidən çalıb bəşəriyyətin yadداşını təzeləmişdi.

Zaman-zaman yerə enən və öz qövmünə yol göstərən peyğəmbərlər kimi...

Peyğəmbərlər də yer üzünə ona görə gəlirlər ki, insan Tanrıyla qohumluğunu unutmasın, o ip heç vaxt üzülməsin.

Şərif Ağayar

Mizrab telə, tel könülə nə deyir?!

Bir Ədalət, bir telli saz, bir sinə,
Biri aşiq, biri məşuq, birisi nə?
Neçə məftun birdən düşüb tilsimə,
Arif olan, gəl araşdır, seç ayır,
Mizrab telə, tel könülə nə deyir?!

Bu sədanın axarında köçha-köç,
Bilmək olmur kimdə günah, kimdə suç.
Dinir ruhlar, həzin-həzin, piçhapiç,
Öldürənlə ölen birgə inləyir,
Mizrab telə, tel könülə nə deyir?!

Bu nə məktəb, nə imtahan, nə çəkim,
Bu səhnədə kim xəstədir, kim həkim?
Bilən varmı, kim müttəhim, kim hakim,
Aşıq saza, saz aşığa baş əyir,
Mizrab telə, tel könülə nə deyir?!

Görünmeyir dağlar başı dumansız,
Cəhənnəmə qurur keşiş imansız,
Əslİ-Kərəm yanır sorğu-sualsız,
Bu dünyadan o dünyaya nə seyir,
Mizrab telə, tel könülə nə deyir?!

Ağı deyir Yəhya bəydən "Dilqəmi",
Tahir-Zöhrə gözlərindən sil qəmi.
Kimlər oldu, Abbas-Gülgəz həmdəmi,
Dastanlardan hərdən-hərdən, birbəbir,
Mizrab telə, tel könülə nə deyir?!

Ay Cığatel, cana gətir, yor sözü,
Hər şeirini yaz, aşiqdan sor sözü,
Əyric-əyric, arxac-arxac dür sözü,
Qara sazin cəhrəsində sal, əyir,
Mizrab telə, tel könülə nə deyir?!

Cığatel İsaqızı

Böyük Ədalət Nəsibov...

İstər dünənimizin, istərsə də bu günümüzün "Yanıq Kərəmi" adlı, o möhtəşəm, təkrarolunmaz sənət əsərinin ən gözəl yazılıcısı Dədə Ədalət....

Hesab edirəm ki, ustadın sənəti, sənətkarlığı, ifaları haqqında misallar göstərməyə ehtiyac yoxdur.

Ədalət Nəsibov mənim yaddaşımnda saz sənətinin zirvəsində dayanan sənətkar olmaqla yanaşı, həmçinin, babam Kərəm İncəlinin yaxın dostu, sirdəsi, ailəmizin ən sevimli qonaqlarından biri kimi, böyük bir şəxsiyyət kimi qalıb.

Dostluqları illərə dayanan hər iki sənətkarımız, dövlət tədbirlərində birlikdə iştirak edər, el şənliklərinə birgə dəvətlər alardılar. Apardıqları məclislər hələ də dillər əzbərdi. Onlar birgə ifa sənətinin mahir ustaları idilər. Sözün əsl mənasında həm sənətkarlıqları, həm də yüksək insanı keyfiyyətləri ilə gənc nəslə, sənətin davamçılarına nümunə olmuşdular. Nə qədər sənət var, sənətə hörmət var, belə sənətkarlarımıza da yaşayacaqlar. İfaları ruhumuzun qidası, adları başımızın ucalığıdır.

Ülkər Kərəm,
Aşıq Kərəm İncəlinin nəvəsi

Var ol, Ədalat, hər zaman var ol!

Aşıq Ədaləti son mənzilə yola saldılar. 70 ilə yaxın müddətdə sazı özünə bu qədər bağlayan, sazi başı üzərinə hər mənada ucalda-ucalda özü də ucalan ikinci bir sənətkar olmadı. Yəqin ki, bundan sonra da olmayacaq!

Ədalətin böyüklüğünü duymaq üçün sazin böyük-lüğünü duymaq kifayətdir. Çünkü qara saz qara Ədalətin sinəsində özünün nə olduğunu dünyaya fəxrlə anlatdı.

1982-ci ilin avqust ayının son günləri idi. Atamlı bərabər Gədəbəy şəhərindən kəndə qayıdırıq. Yeni dərs ili üçün məktəb ləvazimati, geyim almağa gəlmişdik. Kəndə gedəsi avtobusu gözləmədik, çünkü təsərrüfat işlərimiz çox idi, vaxt itirə bilməzdik. Qonşu Kiçik Qaramurad kəndinə gedən taksilərdən birinə əyləşdik. Sürücü atamı tanıldıqından dərhal maşının maqnitofonunu işə saldı, gözəl bir saz melodiyası salonu doldurdu, maşının açıq pəncərələrindən dağ havasına qarışraq, ətrafa yayıldı. Şirin-şirin səslənən "Yurd yeri" havası üstə ağır, ləngerli bir səs oxuyurdu:

**Övlad ruhum, qələm dilim, saz köküm,
Hər üçünə səcdə qılım, diz çöküm,
Dərdim olsa həm dərmandır, həm həkim,
Bir övladım, bir qələmim, bir sazım.**

Atam sürücübən soruşdu ki, "a bala, saz çalan Ədalətdir, şeir Zəlimxan Yaqubundur, bəs oxuyan kimdir?" Sürücü dedi ki, "müəllim, kaseti dünən Qazaxdan almışam, oxuyan da Ədalətdir".

Bizim evimizdə Ədalətin ifasında "Baş mühəmməs" və "Yaniq Kərəmi" havaları yazılmış qrammafon valı var idi. Demək olar ki, hər gün qulaq asırdım. Üstəlik, səsgücləndiricisine qoşub, qonşuları da feyziyab edirdim. Bir də Azərbaycan televiziyyası və radiosu ilə vaxtaşırı verilən saz havalarında da aşiq Ədalətin ifalarını dinleyirdim. Amma oxumağı... İlk dəfə idi Ədalətin səsini eşidirdim. Amma elə o anda, 16 yaşım olmasına baxmayaraq, düşündüm ki, Ədalətin səsi elə belə də olmalıdır!

O zaman Ədalətin yaşı 40-dan bir az artıq idi. Amma səsinin yaşı yüzdən, mindən çox idi. Bu səsə əsr-lərdən gələn sədalarla yanaşı, bir az da sağlıqlarını görüb səslerini eşitdiyimiz Aşıq Əmrəhin, Aşıq Mikayıl Azaflının, Aşıq Talib Ələsgəroğlunun, Aşıq Şəmşirin səsləri qarışmışdı. Saz hər xalında, hər gülündə dil açırdı, bəmində fəryad edirdi, zilində üsyana qalxırdı. Saz bütün vücudu ilə cansız taxtadan canlı varlığı dönmüşdü. O zaman gənc olsam da, həmin ifaları dinləyəndən sonra Ədalət mənim gözümde Qorqudlaşdı, Ələsgərləşdi, Qaracaoğlan oldu, Veysəl oldu, Cambul oldu, Məhtumqulu oldu.

Bir musiqi sevən insan kimi aşiq Ədalətin ifaçılığı haqda bunu mütləq deməliyəm ki, Ədalət dünyaya istedadlı musiqiçi kimi gelmişdi. Mənə onun Moskvadakı konsertlərdə bədahətən, profesional şəkildə sazda hind melodiyanı, yaxud "Kalinka" ifa etdiyini danışmışdım. Bu adam həqiqətən sazin Paqaninişi idi!

İstənilən melodiyani saza köçüre bilən insan kimi Ədalət həmin melodiyanın orijinalliğini saxlamaqla bərabər, onu milli süzgəcdən kecirirdi. Qaldı saz havalarına, Şərqdə elə bir aşiq yoxdur ki, Ədalət bulağından su içməsin, onun vurduğu güllərdən, xallardan istifadə etməsin. Ədalətin ifasında "Yaniq Kərəmi"də, "Naxçıvanı"də, "Baş mühəmməs"də, "Divani"də istər yeni - muğam mənşəli girişlər, istər zildə təkrarlar, istər də havanın əsas akordları tamamilə fərqli səslənirdi. Ədalətə qədər saz havaları şeir tapıb bu hava üstə oxumaq üçün idisə, Ədalətdən sonra saz havaları özləri oxudular, dil açdlar. "Yaniq Kərəmi" - "Yandı, yandı, yandı Kərəm" deyə fəryad etdi, "Dilqəmi" Yəhya bəyin dərdini bir az da ağayana, sinmayaq gileyəndi, "Ruhani" ocaq ətrafına topladığı sufiləri Nəsimi ilə bərabər ağır-agır dingildətdi. Ən maraqlısı bu oldu ki, Ədalətin ifası 70 ilə sabit oldu, zamanın fəvqündə dayandı, ancaq ustadın özünün qalxdığı başqa heç kim qalxa bilmədi. Bu zirvə sazin Everesti idi!

İkinci zirvə isə - olmayacaq!

Əminliklə deyirəm, texnika cəhətdən, ifaçılıq ustalığı cəhətdən kimse həmin zirvəyə bəlkə də yaxınlaşa biləcək, amma o Ədalət ürəkli əsla olmayacaq...

Adına nələr edilsə də, Ədalət üçün yenə az idi. Şənине müsabiqələr keçirilməli, mükafatlar verilməli, müsiquşunaslar Ədalət haqqında dürlü-dürlü dissertasiyalar yazmali idilər.

Ədalət bugünkü Azərbaycan musiqi aləmindən çox-çox yüksəkdə ididir. Onun yeri Q.Qarayev, F.Əmirov, Ni-yazı cərgesində ididir.

Məni ən çox yandıran Ədaləti bugünkü şou-biznesə endirənlər oldu. Amma bu, onun dəyərinə xələl vurma-dı, küləklər qayadan heç nə qoparmadılar.

Mən əminəm ki, Dədə Ədalətin yaradıcılığı elmi işlərdə öyrəniləcək, kafedralarda dinlənilib araşdırılacaq. Avropada Paqanini skripkası uğrunda müsabiqə oldu-ğu kimi, Azərbaycanda da Ədalərin sazi uğrunda müsabiqələr olacaq.

Münsif isə Dədə Ədalətin musiqi ruhu olacaq!

Ancaq... Ədalət olmayacaq.

Var ol Ədalət, hər zaman var ol!

**Ülvi Hüseyin,
Rusiya Federasiyası, Krasnodar şəhəri,
27.09.2017.**

Səndə

Aşıq Ədalətə...

Çal aşiq, bir də çal, min hava duyum,
Yaylaq da səndədi, aran da səndə.
“Kərəmi”ndə, “Dilqəm”ndə göynədim,
Yağış da səndədi, boran da səndə.

Barmaqların bir-biriylə yarışdı,
Pərdələrdə Araz-Kürə qarışdı,
Döyülən barışdı, döyən barışdı,
Vurulan da səndə, vuran da səndə.

Ustad Ədalətə

(təcnis)

*Sarılib sazına, çalxanır yenə
Bir dəli dəryadı Ədalət indi.
Saz alıb sənətdə “varam!” deyən kəs,
Dur çıx meydanına Ədalətin di!*

*Yetir dar ayaqda yenə saz dada,
Hər naşı barmaqda gəlməz saz, dada.
Sözdə də sərrafdı, qara sazda da, -
Bu qərar haqqındı, ədalətindi!*

*Saz var, Məmməd İlqar, var bu dünya da!
Söz var, “əl cirkidi var bu dünyada”...
Bir təxti-səltənət var bu dünyada, -
O da ustادımız Ədalətindi!...*

Məmməd İlqar

Çala-çala qoç Koroğlu bac aldı,
Çala-çala səndə lələ qocaldı,
Telli sazin hər zilində ucaldı,
Cahandar da səndə, Cahan da səndə.

Dağ yeridi, qaya basdı Fərhadı,
Yazıldı çöllərə Məcnunun adı,
Əsli nalə çekdi, Kərəm aqladı,
Yaxşı da səndədi, yaman da səndə.

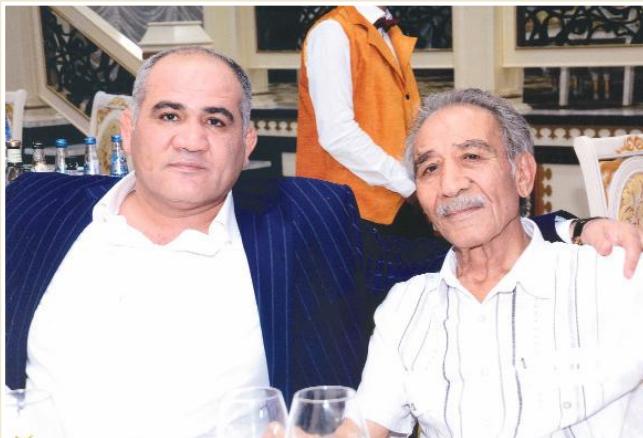
İstəksən, arzusan, min bir diləksən,
Saz-söz aləmində səmimiyyətsən,
Ölməz sənətkarsan, ölməz sənətsən,
Tarix də səndədi, zaman da səndə.

Bu qəm-qüssə Həvəskardan uzaqdı,
Fəxrişən, yetirən səni Qazaxdı,
Necə ki, dünya var yaşayacaqdı, -
Yaradan da səndə, Quran da səndə.

Həvəskar

Sənətkarın sırrı

Zəngin Azərbaycan incəsənətində yegane Habil Əliyevin kamançada, Ədalət Nəsibovun isə sazda Ustadlığı ilə heç vaxt, heç kimlə müqayisə olunmayıb və əminəm ki, olunmayacaq. Onun sənətinə qiymət vermək səlahiyyətim olmasa da, bir

xatirəni yada salım.

Evimizdə rəhmətliklər Aşıq Xanlar və şair Zəlimxan Yaqubla keçirdiyimiz günlerin birində sənətkarlığına çox hörmət etdiyim Xanlar sazda elə bir ifa etdi ki, məmnunluqla Zəlimxan Yaqubla bir birimizə baxdıq.

Dönüb dedim: «Xanlar, sən necə o boyda bədən və bileyime bərabər barmaqlarınla simlərə bu cür zərif toxunmayı bacarırsan».

Xanlar gülümşəyib dedi: «Mən aşiq Ədalətin şagirdi olmuşam».

Bu rəhmətlik Xanların böyüklüyündən və Ədalətin ustadlığından xəbər verir.

Cox böyük sənətkarlarla dostluğum və ünsiyyətim olub. Həmişə "Sənətkar" dediyim Aşıq Ədalət mənim üçün gözütölxuqda, təvəzükərliq və verdiyi sözə əməl etməkdə əvəzsiz insan olub.

**Aslan İsmayılov,
vəkil**

İki damla göz yaşı

Həmişə üzündə təbəssüm olan dahi Dədə Ədalət dünyaya geləndə də elə beləmi səssiz ağlamışdı. Lap axırıcı gün gözündən düşən iki damla yaşın necə sırrı vardı görəsən? Sazın başını qulağına, yarısını ürəyinin üstüne qoyub çaldığı "Yaniq Kərəmi"ni, "Dilqəmi"ni, "Ruhani"nimi, "Ağlama qızım" - Bəhmən Vətənoğlu ilə hər yerindən su əvəzinə qan axan Kəlbəcərinimi, ya da elini-obasını, elinin-obasının hər küçəsini xatırladı?

Ya da həmişə məclislərində sazi-sözü ilə insanları sevib-sevilmək öyrətdiyi xatirələrmi düşdü yadına?

Yoxsa ürəyinin səsi ilə sazin simlərindən axan ahuzarımı?

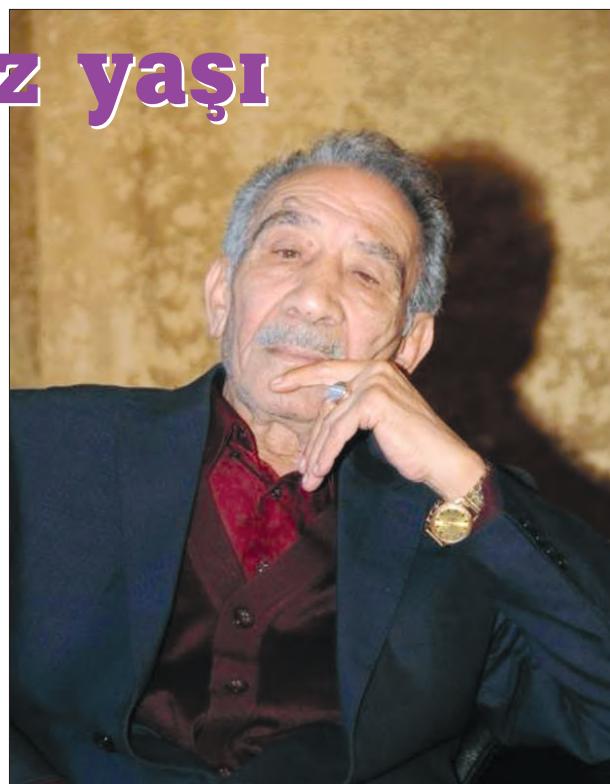
Atamın yaxın dostu olan Aşıq Ədalət mənə "qardaşım" qızı deyərdi. Atamdan danişardı, onun cox xeyir-xah bir kişi olduğunu, restoranlarda hesab verdiyini, bizim evdə heç bir məclisin onsuz - Dədə Ədalətsiz keçmədiyini dilə getirər, bu xatirələrini az qala şeir ki-mi söyləyərdi.

Son vaxtlar lap tez-tez görüşərdik. Atamdan cox söz açar, bu da məni daha cox sevindirirdi.

"Ay qardaşım qızı, sənin atan, mənim qardaşım Daşsalahlıda sayılıb-secilən kişilərdən olmuşdu" dedi bir dəfə. Dədə Ədalət hər sözü şeirlə deyərdi, bu şeirin hər bəndi isə bir əsər idi, insanı dərin düşüncələrə aparırdı.

İnsanın adı cox vaxt onu xasiyyəti ilə bütövləşdirir. Dədə Ədalət elə ədalət simvolu kimi dünyadan küsüb getdi, bu küskünlүүн sırrı iki damla göz yaşında qaldı. Bunu hec kim bilmədi.

Rahat yat, ədalət simvolu Dədə Ədalət! El içində

hörmətin səni dağlara qaldırdı və hec vaxt bu el-oba səni o DAĞdan enməyə qoymaz. Nəvələrinə, nəvelər də öz nəvələrinə sənin sənətini dastan kimi, nağıl kimi, bayati kimi, nağıl kimi... söyləyəcək.

Biri vardı, biri yoxdu, bir Dədə Ədalət vardı....

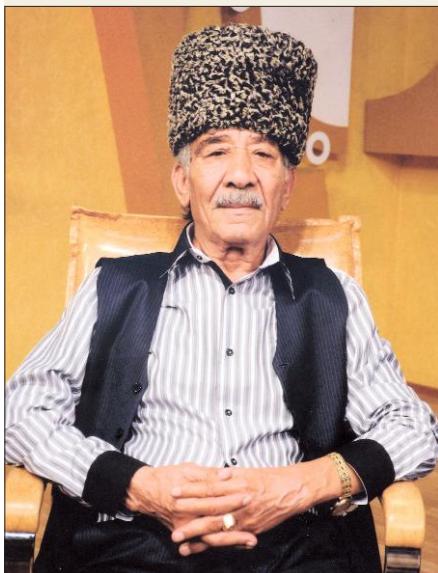
Ruhun şad olsun....

**prof. Məhəbbət Dəmirçiyeva,
BDU, Hüquq fakültəsi,
Mülki hüquq kafedrasının müdürü**

Bəxtəvər Dədə Ədalətin başına!

**Yuxudan yağış səsinə oyanıram.
Tanrı Dədə Ədalət üçün səhər o
başdan göz yaşı tökür. Çox çək-
mir yağış. Deyəsən, Tanrı göz
yaşlarına qənaət eləyir. Düz elə-
yir, hələ Dədəni ağlamağa o qə-
dər göz yaşı lazım olacaq ki...**

Sentyabrin on beşidir. Bu gün ilk dərs gündündür. Sevinə-sevinə dərsə gedən qayğısız uşaqların səsi qara sazin şirin səsi kimi süzülüb qulaqlarına dolur. Əlimi sinəmə atıb ürəyimi yoxlaysıram, yerindədi. Gözlərim də, dodağım da, dilim də, dünəndən beynimi didən o qara fikir də... Hamı, hər şey bu dünyadadı, bir tək Dədə Ədalət yoxdu yerində. Sazını-sözünü, özünü götürüb gülüşləri qara sazin şirin səsinə bənzəyən məktəbli uşaqlar kimi o

biri dünyaya, dərs almağa, dərs verməyə gedib. Bir azdan qara sazi sinəsinəsib o biri dünyadakılara "Yanıq Kərəmi" çalacaq. Gözlərini yumub külli-kainatı dolaşacaq. Yolüstü bu dünyaya baş çəkəcək. Onun üçün göz yaşı tökənlərə qoşulub hönküre-hönküre ağlayacaq. Qara sazi laylasının gözünə qatıb dil deyəcək özünə.

Bəxtəvər o dünyadakı dirilərin başına! Aldılar Dədə Ədaləti bu dünyadakı ölülein əlindən.

Öyin-başımı qaydasına salıb evdən çıxıram. Qapıdan çıxanda anam cibimə

qara bir dəsmal basır: "Götür, lazım olacaq..." Anam dəsmalı cibimə elə ürək ağrısıyla qoyur ki, elə bil mən aqlamasam, o dünyadan qapıları açılma-yaçaq bu qapıları açıq kişinin üzünə. Anama "Ədalət üçün tökülən göz yaşlarını silməzlər, günahdır" demək istəyirəm, demirəm. Bir azdan göz yaşlarımı ağuşuna alacaq dəsmallaqosalaşıb yola düşürəm. Rayon mərkəzинe kimi on üç kilometr yol getməliyəm. Yolumuzun ölçüsü də nəhsdi, Allah axırımızı xeyir eləsin...

Budur, Qazax Mədəniyyətevinin qarşısındayam. Böyük meydanda iki böyük çadır qurulub. Yaddaşım dinc dayanır! Yadıma dünyanın ağılı-qaralı iki üzü düşür...

Hamı səbirsizliklə Dədəni gözləyir. Ətrafa göz gəzdirirəm, bir anlıq mənə elə gəlir ki, ətrafdakı adamlar Dədə Ədalətin ölüsünü yox, dirisini gözləyirlər.

Nəhayət, aşığın cənazəsini gətirən maşın vida mərasiminin keçiriləcəyi məkana gəlib çatır. Maşın zəfər çalmış cəngavər kimi böyük meydandan dövrə vurub dayanır. Qara sazını qara köynəkdən çıxaran kişinincənəzəsini qara maşından düşürdüük. Ciyinlərimi cənazəyə verirəm. Cənazənin ağırlığı ciyinlərimə hopduqcaq qəflet yuxusundan oyanıram, bəsirət gözüm açılır. Elə bil Xızır peyğəmber mübarek əllərini ciyinimə qoyur. Mən ciyinlərimdə Dədə Ədaləti daşıyıram! Mən ciyinlərimdə Ədalətin ürəyini, barmaqlarını daşıyıram! Qişqırıb dünayaya car çəkmək istəyirəm ciyinlərimin səfasını.

Cənazəni böyük səhnəyə qoyuruq. Yanına da cənazədəki kişinin dipdidişəklini. Şəkildə aşiq sazin çanağını gicgahına sıxıb saz çalır. Elə bil, bu dəqiqə gicgahına sıxıldığı sazdan atəş açıb intihar eləyəcək. Nadinc yaddaşım farağat dayanır yadıma Qan çanağı düşür: Aşıq Veli "Yanıq Kərəmi" çalır. Cəlal Kələntər dayiya yalvarı: "Səni o bircə qağanın qəbrinə and verirəm, Kələntər dayı, ürəyimi nişan al. Ağridır axı..."

Bəxtəvər Cəlalın başına!

Vida mərasimi başlanır, çıxışlar bir-birini əvəz edir. Heç nə eşitmərim, qulaqlarımı Dədəye vermişəm, qoy ona ünvanlanan sözləri öz qulaqlarımıla eşitsin. Vida mərasimi bitir, "Yanıq Kərəmi" susmaq bilmir. Zalı insanlar qarışq ağuşuna alan bu havanı çalan

cənazədəki qocadı. Niyəsə mənə elə gəlir ki, cənazənin içindəki qocanın əlləri pərdələrde gəzisirmiş kimi zildən bəmə, bəmdən zile öz kəfəninə sığal çəkir...

Bir də baxıram ki, qocanın sinəsinin üstünə düzülən qızılgüllər "Yanıq Kərəmi" layla bilib şirin yuxuya gediblər.

Yenə cənazəni bəxtəvər ciyinlərimizə qaldırıraq. Pilləkanlardan düşəndə kiminsə ayağı büdreyir, qızılgüllər silkələnib yuxudan oyanır, onlar da adamlara qoşulub fəryad qoparib ağlaşırlar. Meydanda namaz qılınır, güllər də adamlar kimi hicqırıb susurlar. Tanrı göyərdən salavat çevirən əllərimizin içine baxıb köksünü ötürür, sonumuza bir şey qalmayıb... "Bismillah" deyirik, sazını qara köynəyə qoyan kişini xoşbəxtlikdən sərəxş olmuş ciyinlərimizə alıb bir az aralıda gözləyən qara maşına qoyuruq.

Bəxtəvər qara maşının başına!

Dədəni qabağa verib üz tuturuq qəbiristanlığı tərəf. Gah sağa buruluruq, gah da sola. Pinti dünyanın səliqəsiz yollarından keçib Dədə Ədalət üçün qazılmış, səliqəli, düzənlə qəbrin yəni na çatırıq. Aşığın nəşini məzara edirəndə göylərin başı bu müqəddəs məzara enir.

Bəxtəvər göylərin başına!

Matəm bayraqlarına bağlanan qara kimi bir anda aq buludların başına lent şəkilli buludlar qonur. Bir dəli ozan Dədə Ədalətin qara sazını sinəsinə basıb "Yanıq Kərəmi" çalır. Quran ayəsi səz havasına qarışır. Göz yaşları da alınlardan axan tərə...

Aşığın sinəsinə sazin bir parçasını qoyular. Allah, Allah! Sazın yiyesi belə bu dünyadan sazı bütöv apara bilmədi, od tutub yanın sinəsini örtəcək saz sinəsi apardı, vəssalam.

Defn bitir, qəbrin dörd yanına qızılgüllər düzülür. Hamı dağlılış gedir, qəbri dövrəyə alan adamları qızılgüllər əvəzləyir.

Bəxtəvər qızılgüllərin başına!

Qara sazi qara köynəkli Dədəni dünyanın Ağköynək adlı bir köyünün qara torpağına tapşırıb çəkilirik bizi bizdən ayrı salan dörd divarların ögey ağuşuna. Yolda fikirli-fikirli əllərimi ci-bimə salıram, əlim göz yaşlarımdan işib tərləmiş qara dəsmala toxunur.

Bəxtəvər qara dəsmalın başına!

Taleh Mansur

Ustad öldü deməyin!

Etiraf edim ki özümə söz vermişdim bir daha keçmiş zamannda heç bir xatirə yazmayaçam. Baxdım, düşündüm, fikirləşdim. Bir insanla 44 il haqqı salamın ola və bu insan haqqında bir neçə kəlmə yazmayasan. Bu mənim üçün təbii ki ağır olardı. Xüsusən də Aşıq Ədalət haqqında yazmamaq ləp ədaletsizlik olar. Söhbət Türk dünyasının azman sənətkarı, ustadımız, əməkdar incəsənet xadimi aşiq Ədalət Nəsibovdan gedir. Qırx gün bundan önce böyük ustadı torpağa tapşırdıq. Ustad ölmədi, sadəcə dünyasını dəyişdi. Haqq dərgahına qovuşdu.

...1973-cü ildə Qazax şəhərində zona üzrə mədəniyyət və incəsənet festivalı keçirilirdi. Mən də 10-cu sinifdə oxuyurdum. Məsləhət oldu ki, mənim rəsm işlərimdən ibarət Qazax rayon mədəniyyət evində sərgim keçirilsin. İnsanlar rəsmi seyr edərkən içəri qara eynekde bir nəfər daxil oldu. Rəsmi kim tərəfindən çəkildiyini soruşdu. Kimsə təqdim etdi ki, bu rəsmi bax bu qarabəniz oğlan çəkib. Əlimi sıxı və məni ürəkdən təbrik elədi. Bu insan Aşıq Ədalət idi. Mənim ilk tanışlığım sənətkarla belə başlandı...

O vaxtadək aşiq sənətdə öz möhrünü artıq vurmüşdü. Həmin il mən Bakıdakı Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq məktəbinə daxil oldum. Hələ tələbə ikən bu aşığı maraqlı siması və özünəməxsus səsi gözümüzə və ürəyimdə canlanırdı. Nəhayət, tələbəlik illərində aşığıñ cizgilərini kağıza köçürdüm. Sonra hərbi xidmətə yollandım. Qazaxstanda hərbi qulluqda olarkən onun kompozisiyalı portretini çəkib iş otağımdan asdım. Təəssüflər olsun ki, ölçüsü böyük olduğundan hərbi xidmətdən qayıdarkən onu getirə bilmədim.

Sonralar təhsili mi davam etdirərkən saz mövzusuna tez-tez müraciət edirdim. Xüsusiə Aşıq Ədalətin portretinə dəfələrlə müraciət

etmişəm. Hər dəfə Qazaxa yolum düşəndə bu böyük sənətkarı axtarırdım, söhbətləşirdim. Neçə iller bundan, önce daha dəqiq desəm, 2000-ci il may ayının 20-də Azərbaycanımızın istedadlı şairi Qazaxda yaşayıb-yaradan Ələddin İncəlinin 70 yaşı ilə əlaqədar keçirilən yubileyinə yola düşdüm. Həmin yubileyin sonunda Aşıq Ədalət səhnəyə dəvət olundu. Həmin sənədə aşığıñ çaldığı "Yanıq Kərəmi" bu gündə gözlərimin önündə getmir. Həmin gün qatara eyləşib Bakıya qayıtdım. Mənim yaradıcılıq emalatxanam Bakıdakı dəmir yolu vağzalına yaxın məsafədə yerləşir. Özüm isə Əhmədlidə yaşayıram. Qatardan düşüb Əhmədliyə evə getməli idim. Ədalətin yubileydə çaldığı "Yanıq Kərəmi" bir daha gözlərimin önündə canlandı. Birbaşa emalatxanaya getdim. Fırçanı kətanı götürüb işə başladım. Təxminən bu iş bir neçə ay davam etdi. XX əsrin sonunda yaratdığım "Aşıq Ədalətin Kərəm yanğısı" əsəri bax beləcə yarandı. Cox adamlar həmin əsəri mənim şah əsərim adlandırırlar. Həmin rəsm əsərini Heydər Əliyev sarayında aşığıñ "60" illik yubileyində ona təqdim etdim.

Cox tədbirlərdə aşıqla temasda olmuşam. Mənim 2002 və 2005-ci illərdə fərdi yaradıcılıq sərgimdə

aşığıñ xüsusi iştirakını və çıxışını heç vaxt unutmaram. 2005-ci ildə həmin sərgiyə aşiq öz sazi ilə təşrif buyurmuşdu. Onun sərgidə çaldığı "Yanıq Kərəmi"nin videoyazısını xüsusiə qoruyuram.

Novxanıda bir dostumuzun bağında "Kral bağı" deyilen məkanda Ədalətin axşamdan səhərədək bizi saziyla söhbətləriyle feyziyab etməyi, ovsunlamağı heç yadımdan çıxmaz. Həmin görüşdə mənim həmkarlarım, istedadlı firça ustaları Asəf Azərelli və Həsənağa Daşdəmir də bizimlə idilər.

Cox insanlar çəhd ediblər ki, Ədalətlə oturub-dursunlar, onunla həmsöhbət olsunlar, onun telli sazinə doyunca qulaq assınlar və s.

Bu xoşbəxtlikdən mənə də 44 il pay düşdü.

Bu sətirləri yazımağa bilmirəm məni sazmı məcbur etdi?

Ədalətin özümü?

Ədalətin ruhumu?

Kəsdiyimiz çörəkmi?

Deyə bilmərəm. Bircə onu biliyəm ki, dünyani dərk edən insanlar, Ədaləti sevənlər, Ədaləti duyanlar hamı bir ağızdan həmişə deyəcəklər: Ustad öldü deməyin!

**Qafar Sarıvelli,
Azərbaycan
Rəssamlar İttifaqının üzvü**

Süleymana qalmayan dünya Ədalətə qaldı...

Ədalətin Yurdu...

Ədalət özü elə Yurdu
da!

Ədalət Yurdu da, Və-
təndi də... Sazın, sözün
vətəni, saf, təmiz hissin
vətəni, elin-elatın vətəni...

Yurdum, Vətənim
Ədaləti dinləyirəm bu sə-
tirləri yaza-yaza. Dirdiri-
di, sözü-söhbəti yerində,
Qara Sazi bağının başın-
da, xəyalı göylərdə, göz-
ləri başının üstündəki işiq
haləsinə baxa-baxa bö-
yük sənətin heykəlini ya-
pır...Saza can verir...

Mən Müsəlman Şərqi-
nin ve bütün Türk ellərinin
tanıldığı, Sazın Tanrıısı
Dədə Ədalətdən əvvəl
11-12 yaşlı "qarabəniz,
cəlimsiz, qayışbaldır,
parçası" balaca Ədaləti
tanımışam - atamın xati-
rələrindən....

Danışındı ki, biz Gən-
cədə oxuyurduq. Bir gün
qazaxlı tələbələrdən eşit-
dim ki, Ağköynekdən bir balaca
uşaq gətiriblər, sazda elə "Yanıq
Kərəmi" çalır, gəl görəsən, od ələ-
yir. Dostum Məhərrəmlə getdik de-
yilən çayxanaya. Ondan sonra
vaxtını öyrənmişdik, nə vaxt bu
uşaq geləsi olanda ora gedirdik.
Bir dəfə Ədalət çaldı-çaldı, daha
"qan eləyirdi" demək olar. Çayçı
şabaş üçün, sıfariş üçün ayrıca
miz qoymuşdu, pulu onun üstünə
yığırdılar, iki nəfər də nəzarət edir-
di. Birdən pullu, içən filankəs
(atam onun adını deyirdi) uşağı
sazqarışq götürüb pulların üstünə
qoydu. Bunun da ayağında bir cırıq
postal, özü də topuqlarına qədər
toz içinde. Kişi pul bağlamasını aç-

di, tökdü bunun başından, pullar
xəzəl kimi Ədalətin ayağına, yəni
mizin üstünə, həm də yerə səpə-
ləndi. Baxdım ki, Məhərrəmin ya-
rımçıq çayı stekanqarışq əlində
qalıb. Stekanı alıb, nəlbəkinin içine
qoydum, dedim "dur, getdik". Mə-
hərrəm dedi, "hara gedirik, hələ
bundan sonrası daha da maraqlı
olacaq". Mən də dedim, "bəs Qur-
banov bilse nə olacaq?". Qurbanov
rektor idi, mən Həmkarlar Komitə-
sinin sədri, Məhərrəm də Komso-
mol Komitə katibi. "Dur"dedim. Bir-
baş yataqxanaya gəldik. Dostum
dedi ki, maraqlıydı, heyf dərslər tö-
küllüb qalıb. Bu oturdu oxudu, mən
elə bil uşağın çalğısından, oxuma-

sından havalanmışdım, ya ruhum
ayağa qalxmışdı, nəydi, bilmədim,
nə oxuya bildim, nə yata bildim,
elə hey fırıldam. Məhərrəm də se-
minarları yazdı, saat 4-də, 5-də
güclə yatdıq. Səhər ayıldıq ki, ge-
cikmişik, özümüzü auditoriyaya
yetirdik. Aha, rektordan yoxlama!
Birinci məndən soruşdular "Man-
surov, niyə gecikməsiz, harada idin-
iz?". Tez dedim ki, dünən dərs-
dən gedəndən Məhərrəm oturub
oxuyub, gecə 4-5-ə qədər seminar
yazıb, işığı söndürməyib deyə yata
bilməmişik, səhər yuxuya qalmış
şıq. Dekan dedi: "Gətinin dəftərləri
bura". Baxdı, üç semi-
nar, hərəsindən 5-6 sə-
hifə səliqəylə yazılıb,
"əyləşin" dedi. Getdi-
lər. Həmin gün bütün
Gəncə o gecədən danışdı.
Gəncəli lotu Əda-
lətin başına pul yağı-
randa, qazaxlılar durub
ayağa, şəmkirrilər, to-
vuzlular, Gədəbəydən
kim varmış... bütün
Gəncəbasar meydanı
olub ora, nə isə... Çay-
xana çalxalanıb, hökü-
mət başlarının üstünü
alıb, bir neçə tələbə də
varmış orada...

50-ci illərin Gəncəsi
11-13 yaşlı Ədalətin
yanıqlı, "daşdan su çı-
xaran" səsini də eşit-
mişdi. Sonra o səsi
xainlər zəhərləyib batırıb,
ya da yaşın kecid
dövründə özü itib. O
yanğı da barmaqlarına
gəlib. Bir də atam söy-
leyirdi ki, tələbəydi,
bizdə pul nə gəzirdi, cəmi ikicə də-
fə köynəyinin cibinə nəmər qo-
muşam. Çalanda mis kimi bərk,
qaynar olurdu bədəni, elə bil əl
yandıracaq qədər isti. "Bu cezv
məqamı ilə bağlıydı" deyirdi atam.
Bir də deyirdi ki, 9 yaş kiçik idi
Ədalət məndən, ciliz idi, amma hü-
nəri böyük idi.

Hünər haralara getirdi Ədaləti!
Aşıq Ədalət təkcə sazi çıynində
ucalara qaldırmadı. O, bütün elat
mədəniyyətini, folklor dəyərlərimizi,
aborigen mental düşüncəmizi,
sənet əxlaqımızı dünya səhnəsinə
daşıdı!

Yaşın ixtiyarlaşın, şöhrətin bəx-
tiyarlaşın, qocalasan, ucalasan,

pulun- paran... kimsəyə ehtiyacın olmasın, adamlar sənə salam vərəndə sevinsinlər ki, bu gün nə gözəl gün oldu, ONA rast gəldim, sənə görüşənin müşkülü asan olsun, bəxti sevinsin. Amma sən dədə yurdunun qapısından içəri girəndə ayağıyalın uşağa döñəsən, kövrələsən, əylilib bir daşın üstündə oturub duyğulanasan, gözlerin nəmlənə... Bax budu Yurd olmaq, bəlkə də bu, həm də Yurd olmaq deməkdi! Yurd Ədalət Yurd yeri ol-du. Qədim Qazax elində bir qibləgah da artdı.

Qazağın daha bir Yurd Daşı Səməd Vurğunun 80 illik böyük, təntəneli yubleyi idi. Tədbir Yuxarı Salahlıdan başlayacaqdı. Atamla Salahlıya gəldik. Mən orada tədbir başlayana kimi nələr gördüm... İnsanlar yolboyu işləyirdi, səliqə, səhman, təmizlik... Hətta su maşını geldi, ağacların yarpaqlarına qədər yudular. Daha dözə bilmədim, tələbə-jurnalist idim, guya haqq-ədalət axtardım. Dedim "ay pa, bu kəndə niyə bele baxırlar, bizim kəndə heç baxmırlar". Dedi "bu kəndi Səməd xoşbəxt eləyib. Hər onun yubleyində bu kəndə dövlət pul ayırır. Hətta evinin damı köhnələnin damını təzələyirlər ki, kənardan pis görünməsin". Gördüklerim mənə naqıl kimi gəldi. Atam gülə-gülə yazımağımı işaret edərək dedi: "Sən də Səməd Vurğun kimi ola bilsən, onda bir gün Daş Salahlının daşlarını da yuyarlar".

O gündən ürəyimdə gizli bir sərr yarandı. Heç kimə deməyəcəyim bir sərr. Səməd Vurğun kimi olmaq! Amma mən nəinki bu dünyada, heç o dünyada da Səməd Vurğun kimi ola bilmərəm, o məqama çatmaram. Qazaxdan Dədə Ədalət o məqama yaxınlaşdı. Onun yeri Səməd Vurguna yaxın yerdədi. Məzarı da ziyarətgah...

Ədalətin ölümsüz çalğısında biz nəsil insanların həyatı var, uşaqlıq dünyası var, uşaqlıq dünyasının bəxtəvərliyi var. Bu sazi dinləyəndə bizim ata-anamız cavən olur, sağ olur, ruhumuz sağlam olur...

Evimiz təmir olunanda boy austa aynəbəndimizin iki qarşı-qarşıya divarına, bir tərəfə Səməd Vurğunun, bir tərəfə Aşıq Ədalətin şəkillərini həkk eləmişdi. Görəndə sevindim. Elə bildim atam belə istəyib. Məlum oldu ki, ustanın öz

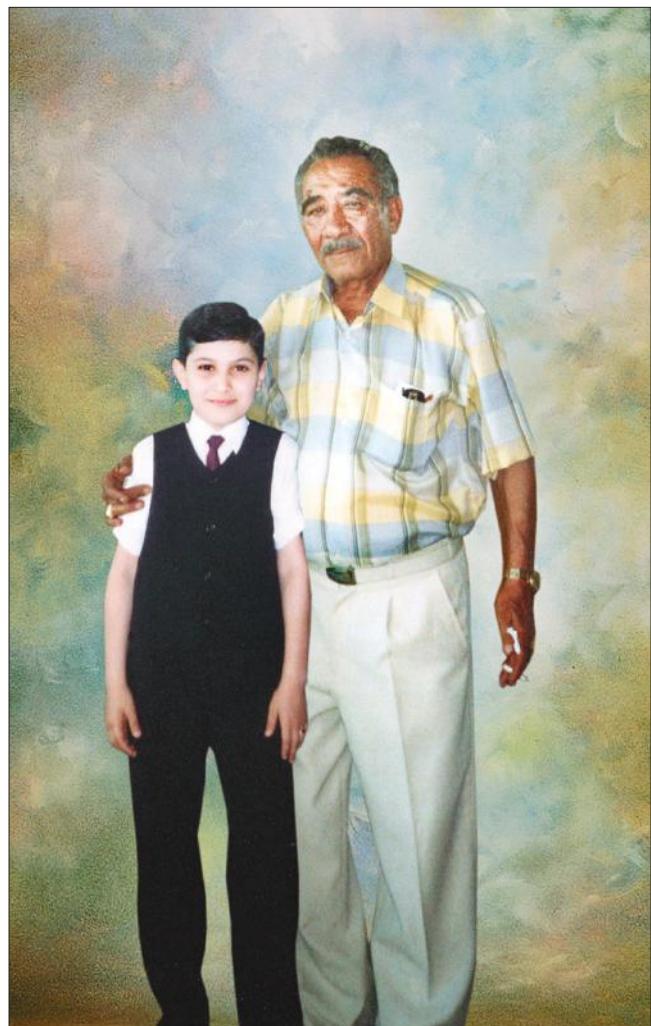
yaradıcılığıdı. Usta dedi: "Dərdin alım, bu mənim çörək ağacımı, bu şəkilləri hansı evə yaraşdırımişam, əlavə nəmər almışam, dədən də əlavə bir iyirmibeşlik verdi". Usta gedəndən sonra təzəcə universitet qurtarıb, ədəbiyyat müəllimi işləyən böyük bacım dedi ki, "25 manat niyə verirdin, ay pa, nəmər 5 manat, 10 manat olar". Atam gülə-gülə qayıtdı ki, "sən danışma, sən Səməd Vurğunun çörəyini yeyəcəksən". Mən də bacım deyəni deyəndə, atam özünəməxsus yumorla dedi ki, "bu 25 manat hərlənib hər gün bu eve gələcək. O kişilər Allahın sevdiyi, bərəkət verdiyi kişilər-did".

Pulu deyə bilmərəm, o evde mənə gələn fikirlər heç yerdə mənə gəlmir. Nə yazmışamsa o aynəbənddə yazmışam. Ailə qurdum, Bakıda neçə yerdə yaşadım, yazılarımı isə həmişə dədəm evində yazdım. 2000-ci ilə qədər iki divar arasında, iki şəkil arasında az-çox nə yazmışam, o məhsuldu. Səməd Vurğun o dünyada, Aşıq Ədalət bu dünyada, mən də o dünya ilə bu dünyadan arasında...

Rüstəm Kamal 2006-cı ildə yaradıcılığım haqqında "Birinci Kitab" -ıma ön sözə "Nətəvan Dəmirçioğlu nəsrində... əsərlərin sujeti ... həyat-ölüm sxemi üzrə qurulur" yazmışdı. Yeri gəlmışkən, "Səməd Vurğuna daş atanlara niyə cavab vermirsən?" deyənlərə deyim ki, daşınıza, torpağınıza qurban olum, daş da ataram, nüvə silahı da... Sözdən kəskin, böyük silahmı var?! 2-3 ideologiya töküntüsünün dediklərinimi deyirsiniz? Onlar əsas obyekt deyillər. Düyüñ orda olsa keşmək asandır. Mətləb tamam ayrıdır. Dədə Ədalətin Yurdunu məsələsi də eləcə... Bunları dərin-dən bilmək hər gün öz içinde şəhid olmaq deməkdir...

Belə...

Bu dünyada nə qədər sərr var... Dədə Ədalət indi Səməd Vur-

gün kimi böyük ruhlardan biridir...

Ədalətin özü də, ruhu da Tanrı nəzarətindədi.

Mənim iş yoldaşım, mərhum jurnalistimiz Ustad Ədalətin ölümsüzlüyünü ifade etmek üçün belə demişdi: "Yəqin bir gün Əzraili də kövrəldəcək Ədalət... Əzraili işindən-güçündən ayıracaq, sazin Məcnunu eliyəcək Ədalət".

Amma yox! Göylərin qərarı, qanunu dəyişməz.

Əzrail gəldi, "işini-güçünü" görüdü, Tanrıının əmrini yerinə yetirdi, Ədaləti aparıb getdi...

Məsələnin qəribə tərəfi isə odur ki, Əzraildən sonrakı dünya Ədalətdə qaldı, Ədalətlə qaldı, Ədalətə qaldı... Süleymana qalmayan dünya Ədalətə qaldı! Ona görə Ədaləti belə dipdiri dinləyirəm bu sətirləri yaza-yaza.

Dünya Ədalətsiz olmasın heç

Nətəvan Dəmirçioğlu,
yazıçı, filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru,
Beynəlxalq Radionun şöbə müdürü, BDU-nun müəllimi

Sazın sinəsində tellər ağladı...

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim!

Əziz aşiqsevərlər! Allahdan ilk önce ustad aşığımıza rəhmət dileyirəm.

Mən Aşıq Ədalətlə yarımdən çox tanış və dost idim. Belə ki, cavan vaxtlarımızda doğma Qarabağımızda, sonralar isə Bakıımızın mərkəzində, Montin qəsəbəsi deyilən bir məkanda tez-tez görüşərdik. Adı günlərində, məşhurlarımızın yubiley tədbirlərində Ustad Ədalət məclislərin yaraşığı idi. Bircə mənfi cəhəti o idi ki, özü-özünün qədrini bilmirdi...

Nə isə, Tanımız yazan ömrü, zirvəsi bura qədərmiş. Ustad Aşıq Ədalət nə qədər saz yaşayacaq, o qədər də qəlblərdə yaşayacaqdır!

Dünyadan köçəndə Aşıq Ədalət,

Sazın sinəsində tellər ağladı...

Bu nə izdihamdı, bu nə halət?

Qazax yas içində, ellər ağladı.

Şimşəklər kişnədi, ildirim çaxdı,
Sinələr kükrədi, göz yaşı axdı,
Bura qədər imiş ustadın baxtı,
Çöllərdə ciçəklər, güllər ağladı.

Kədərə qərq oldu hamı elatda,
Göycə, Kəlbəcər də, Tovuz bu halda,
Dözmədi bu dərdə göydə bulud da,
Səmadan ələnən sellər ağladı.

Aşıq Ələsgərin varisi idi,
Ustad aşıqların xalisi idi,
Zaməddin qəlbinin halisi idi,
Aşıq Ədaləti dillər ağladı,
Sazın sinəsində tellər ağladı,
Sazın sinəsində tellər ağladı!

Hacı Zaməddin Ziyad oğlu

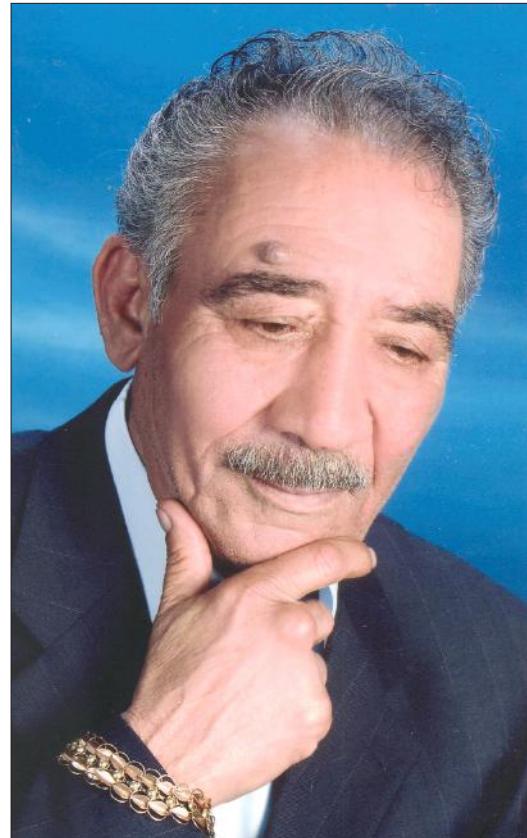
Bir tel qırıldı...

Qara köynəyindən - qara geyindi,
Bu gün də Qazaxda bir tel qırıldı.
Sazın hikmətini qanan deyirdi,
Ədalət hikmətli bir tel qırıldı.

Qopardı köksündə fəryad qara saz,
Kərəm tək ağladı hey için-için...
Mənim də dərdimi şair, belə yaz,
Sazın sinəsində bir tel qırıldı.

Ələsgər babamız bir haray saldı,
Məzarı başında "Ruhani" çaldı.
Aşıq Ədalətin odu baş aldı,
Yəndi "Yanıq Kərəm", bir gül qırıldı,
Bu gün də Qazaxda bir tel qırıldı.

Firudin Oruc

Ustad Aşıq Ədalət Nəsibova

Ələ düşməz bir incidi, dürdü bu,
Heç bilmirəm, nə sehirdi, sirdi bu,
Qoca ozan, bir ocaqdi, pirdi bu,
Hər ocağa, ziyarətə bənzəməz,
Sazda heç kəs Ədalətə bənzəməz!

Söhbət yoxdu, nə zilinə, pəsinə,
El yiğilar qara sazin səsinə,
Yayılb dünyanın hər qıtəsinə,
Belə sənət hər sənətə bənzəməz,
Sazda heç kəs Ədalətə bənzəməz!

Bəzən onu bir möhnətdə qoydular,
İntizarda, gah həsrətdə qoydular,
Adlarını Ədalət də qoydular,
Amma onlar bu zinətə bənzəməz,
Sazda heç kəs Ədalətə bənzəməz!

"Misri" də qeyrət olur Ədalət,
Ay Qazaxlı, heyrət olur Ədalət,
"Kərəmi" də dəhşət olur Ədalət,
Bu heyrətə, bu dəhşətə bənzəməz,
Sazda heç kəs Ədalətə bənzəməz!

Qazaxlı Rüstəm Sərimmətli

Bax belə çalarlar “Yanıq Kərami”!

Aşıq sənətinin inkişafı qərinələrin yaddaşından sözü-lüb, tarixin izlərini özündə əzx etdirən ustad-şayird ənənəsi ilə gerçəkləşir. Bu gün ustad-şayird ənənəsi demək olar ki, unudulub sıradan çıxməq üzrədir. Müasir dövrde ustdada qulluq, ustad nəsihətinə eməl etmək, ustad xeyir-duası almaq, ustad görmüş, özü də ustad-laşmış aşıqlara az-az rast gəlmək mümkündür.

Ustad qapısı dədə-babadan pır, ocaq sayılıb, hamının üzünə açıq olub. Ustadlarımızı ziyarət etmək ənənədən sayılır. Ənənəyə sadıq qalmaq münvəliylə yolumuzu iyirminci yüzilin azman sənətkarı, qızıl barmaqlıyla “Yanıq Kərami” havasında cisimde ruhu yandıraraq insanın ruhunu əlindən alıb göylərə qaldıran, Kərəmin, Əslinin Külnüñ göye sovura-raq havanın möhürüny vurmuş Dədə Ədalətin qapısına saldıq. Ustad qapısına azman sənətkarı ziyarətə Güney Azərbaycanın dəyərləri saz ustası, “Dalğa” qrupunun bədii rəhbəri ustad Çingiz Mehdiyev, Kanadada yaşayan Güneyli şair Əlirza Miyanlı, Sultanxanım Nəsibova, Aida Şirinova, Çiçək Mahmudqızı ilə getmişdi.

Gelişimiz ustadi çox sevindirdi. Xüsusilə də Çingiz Mehdiyevin ve Aida xanımının ziyarəti ustadın lap ürəyindən olmuşdu. Sevincini gizletməyən böyük sənətkar gah körpə uşaqtək sevindi, gah anasız qalmış körpətək için-için sizildiyib kövrəldi. Yerlə-göylə əlləşən insan bir az sakit, bir az susqın dayanıb fikrə daldıqdan sonra gah göylərə qalxdı, gah yerə endi. Ədalətsayağı əsdi-coşdu sənətkar. Ağzından dürr töküldü ustadın. Sinəsi doluydu. Neçə xatirələr, necə eşidilməmiş nağıllar danişdi. Yaddaşına heyran qaldım. Xəste halında da hardan desən ordan danişirdi. Hər kələməsi bizim qızıl idi barmaqları qızıldan qiymətli ustadın. Ömrünün son aylarını yaşayan, hələ sağlığında heykeli ucalan sənətkarla bir günü, bir saatı bir yerdə keçirmək, əlçatmaz ustadla üz-üzə dayanıb onun kəlamlarını dinləmək böyük xoşbəxtlik idi.

Aida xanımı “Azərbaycanın Ərbəzbəngisi” adlandıran Dədə Ədalət Aşıq Çingizin sənətini, ədəb-ərkanını, böyük-kiçik yolunu gözləməyini, ustadların qulluğunda durmağından söhbət açaraq Güney Azərbaycan aşiq yaradıcılığında müstəsna xidmətlərini də yüksək qiymətləndirdi. Söhbət əsnasında Respublika Sarayında Aşıq Çingizin rəhbərlik etdiyi “Dalğa” qrupunun “Qarabağ dərdi” adlı konserti öncəsi ustadın yanına gedərək ondan xeyir-dua almamasını Aşıq Ədalət bildirdi. Budur ustda ehtiram, ustad xeyir-duası ilə sazi göylərə qaldırmaq amalı.

Ustadın baməzə söhbətlərindən doymaq bilmirdik. Ondan eşitdiyimiz hər kəlmə bizim üçün qənimət idi. Məclis görmüşdü Aşıq Ədalət! Ustadların sınağından hələ 5 yaşında ikən çıxmışdı Aşıq Ədalət! Yaradandan “Buta” almış azman sənətkarımız ustadının Cənabi-Həzrəti Əli olduğunu da söylədi...

...Az zaman keçdi ustad ziyarətindən. Çox az..Onun ölüm xəbəri hamını sarsıtdı. Ölüm ona yaraşmırı. Bir az sərt xasiyyəti ustda torpaq qoynuna almaq üçün aylarca uğraşdı. Axır ki, bacardı.

Aşıq Ədalət Nəsibov yaşadığı zamanda əlçatmaz sənətkar idi. O, heç vaxt insanlar üçün, eləlxüsus da sevənləri üçün adiləşmədi. Aşıq Ədalətin üz cizgilərinə baxdıqca adama ele gəlirdi ki, canlı heykəllə üz-üzə dayanıb.

Ustadın simasında Dədə Yedigarın, Abbas Tufarqanlı-

nın, Aşıq Alının, Ələsgərin cizgiləri, barmağında onların izi vardi. Onların ruhunu yaşadırdı böyük sənətkar. Bir insanın canında neçə ustadın ruhu yatırıldı.

Aşıq Ədalət Nəsibova qədər adlarını qürurla çekdiyimiz, şeirlərini, yaratdıqları havacatlari və dastanlarını sevə-sevə dinlədiyimiz ustad aşıqların üzünü belə görməmişik. Hətta böyük əksəriyyətinin ifa etdikləri havaları belə dinləmək bize müyəssər olmamışdır. Dildən-dilə, ağızdan-ağıza eşitdiyimiz ustadlardan fərqli olaraq Aşıq Ədalətlə bir əsri paylaşmaq onu yaxından tanıyanlar üçün böyük hadisədir. Aşıq Ədalət yaşayan aşiq sənətinin canlı ustad sənətkarıydı. Ustadlığın bütün şərtlərini özündə cəmləşdirməyi bacararaq ustad adını qazanmışdı.

Dastan danişan aşiq meclisdə aktyor rolunu oynayır. Aşıq Ədalət aktyorluq bacarığını “Yeddi oğul istərəm” filminde daha qabarık nümayiş etdirmişdi. Filmdə aşığın üz cizgiləri, duruşu, baxışı bunu aydın gösterir. Filmin yaddaşalan, təsiredicili olmasında Aşıq Ədalət Nəsibovun Cəlalın ölüm səhnəsində çaldığı aşiq havasının da rolü az olmadı. “Yanıq Kərami” havasını o qədər ustalıqla çalmışdı ki, sovet dönenində “komsomolun canı it canıdır” sözləri mən belə düşünürəm ki, sazin sədasi altında hətta eşidilməyəcək dərəcədə çox zəif səslənmişdi. Filmdə ustad sazi göylərə qaldıraraq, Humayın fəryadını asimanca çatdırıldı, Cəlalın külnüñ Kərəmin külünə qataraq göye sovurdu.

Onun ifasına çata biləcək ikinci bir “Yanıq Kərami” bu güne qədər səslənmədi. Təkcə Ustadın dəfn mərasimində şeyirdi aşiq Məhəmmədəlinin ifasından başqa. Bir zamanlar Cəlalın beşiyinin başında, sonra ölüm səhnəsində çalınan yanğılı “Yanıq Kərami” bir gün Ustad Ədalət Nəsibovun qəbri üstündə çalınaraq sevənlərini göz yaşlarına boğdu. Necə ki, bir vaxtlar ustda deyərdilar ki, “bax Yanıq Kəramini belə çalarlar, yandırı-yandırı, içün-icin göynədərek”

Ölümü ilə də bizləri Aşıq Ədalət beləcə yanrıb göynətdi, Ulu Sazını da yetim qoydu

**İlhamə Qəsəbova,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru**

“Çal, aşiq, çal!”

(Məqalə kiçik ixtisarla çap olunur)

...Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürkün gözəl cəhətlərindən biri də gördüyü, diqqətini çekən hər şeyi qələmə almağı idi. Məhz onun bu özəlliyinin sayəsində bu gün əlimizdə adını sadaladığım və sadalamadığım sənətkarların, şairlərin 26 yaşlı gənc Aşiq Ədalətin yaradıcılığı haqqında heyranlıq və heyret içinde dedikləri dəyərli fikirlər var. “Gəl, ey səhər” kitabından götürdü-yümüz bu dəyərli və orijinal fikirlər bizim tanıdığımız 78 yaşlı Aşiq Ədalət haqqında deyil, 1965-ci ildə, yəni 52 il bundan önceki gənc Aşiq Ədalət haqqında səsləndirilib.

Olub-keçənləri Maestro Niyazigilə gələn və o vaxtlar Xəlil Xəlilov kimi tanınan şair Xəlil Rza Ulutürk elə oradaca qələmə alır. Biz isə Ədalətin hələ 26 yaşında yaradıcılığının zirvəsində olduğunu göstərmək məqsədilə şairin Niyazi-yə həsr etdiyi “Maestro” məqaləsindən Aşiq Ədalətlə bağlı hissələri qısaltılmış şəkildə nəql edərək siz oxucularımıza çatdırırıq.

Hadisələr Maestro Niyazi-nin evində cərəyan edir. İslərakçılar Maestro Niyazi, ömrü-gün yoldaşı Həcər xanım, Arif Məlikovun həyat yoldaşı Esma xanım, şairlər Xəlil Rza, Tofiq Bayram, bəsətkar Vasif Adıgözəlov həyat yoldaşı Xalidə xanımla, dirijor Faiq Mustafayev və gənc Ədalət...

Aşiq Ədalət şair Tofiq Bayram-la birgə Maestro Niyazigilə gelir. Qonaqlı-qaralı olan bu evdə artıq bir neçə tanınmış qonaq da var. Niyazi gənc Ədaləti nəvəzişlə qarşılayır, ailəsi, Qazaxdakı fəaliyyəti ile maraqlanır, məslehhətlərini verir. Hətta telefon aparatının dəstəyini götürüb sevincini Mərkəzi Komitədə işləyən şair Teymur Əliyev ilə də bölüşür. Ədaləti dəvət edib dinləməyi, bu axşam saat səkkizdə televizorda çıxışına qulaq asmağı, hökumət konsertlərinə onun adını salmağı xahiş edir. Sonra ortada xoş bir səhbət gedir...

Ədalət “Yanıq Kərəmi” çalanda Maestronun heyрəti müqayisəyə siğmir: “Mən ömrümdə belə şey görməmişəm”... “Sazda hər şey var”...-deyir. “Cəlili” havasından sonra Niyazi bayaq azəricə (Azərbaycan türkçəsində -G.Y.) dediklərini indi də rusca bildirir:

- Ya podobnoqo ne slışal.

Daha sonra Ədalət sağıllaşır

bütün varlığı musiqidən yaranmışdır - deyə Niyazi heyrətini bildirir. - Türkiyədə bunun barmaqlarını qızılı tutarlar. “Divani” osmanlıların ruhuna yaxın havadır... Bundakı biləng (bilək - G.Y.) heç kimdə yoxdur... Sazında mərdlik güclüdür. Mizrab telləri çeynəmir. Mizrab tellərə hökməndir, - deyə Niyazi güclü həyəcan keçirdiyini bürüzə verir.

- Vay,vay, vay. - Çırtma vuran Niyazi az qala sevincindən televizoru qucaqlamaq istəyir. - Yaşasın televizor...” Ədalət tək sol əli ilə çalmağa başlayanda Maestro dillənir: - Buna cırmaqlama deyərlər”.

“Niyazi dodaqaltı oxuyur, musiqi ilə həməhəng olaraq “Daday, daday, daday” deyir”. “Xumla çalır, - deyərək Niyazi musiqi terminlərinə əl atır”. - Əhsən, - deyə coşur, hayqırır”. Hətta diktör qız “Siz Aşiq Ədalət Nəsibovun ifasında aşiq musiqisini dinlediniz” deyəndə ona təşəkkür də edirlər.

İndi də Xəlil Xəlilovun (Xəlil Rza Uluturk) keçirdiyi hissələri elə öz dilindən oxuyaq: “Ədalət “Yanıq Kərəmi” çalanda biz ömrümüzün ən gözəl anlarını yaşayıraq... “Yanıq Kərəmi” nə qədər yandırı biləmiş?.. Aşiq Ədalət çalan-da yanır-yaxılır....”

Aşiq Ədalər sazlı ömrünün sonuna qədər ifa tərzini qoruyub saxladı. Hər birimiz Aşiq Ədalətin ifasını göz önünde canlandıranda onu məhz belə xatırlayıraq: çalar-kən onun zəngin hissələrdən gərilib-açılan qaşları, yana döndərib bükdüyü boynu, pərdələr üzərində od kimi gəzən barmaqları...

...Doğrudan da sazda nələr yoxdur?! Bəzən adama elə gəlir ki,

Çənlibeldən tozanaq qaldırıb gedən atların başı üstə qılınclar halvalanır, qılıncların cingiltisi, nalların parıltısı, qığılçım saçan daşların ani parıltısı, dəlilərin od tökən nərəsi, hamidan qabaqda şığıyan Koroğlunun Misri qılıncında yaşa-

yan ildirim qüvvəti aydın görünür... Sərbəstlik, mənəvi azadlıq - Ədalətin sənətini səciyyələndirən əsas əlamətlər budur. Yanaqları alışib yanır... Ədalət buğdayı çohrəli gəncid... üzüağ sənətkardır.

“Cəlili” havasını çalanda bir daha dərinəndə anladım ki, Ədalətin sazı həm də tardır. Sazda sanki bir neçə musiqi aləti birləşmişdi. Ədalət çalanda özünü sənət dünəyasında, sənətin işıqlı asimanında hiss edir. Yanır və yandırır... Ordu-lar yürüşündən sonra qələbə sevincini, aşib-dاشan insan fərəhini ifadə etmek üçün Ədalət yalnız barmaqları ilə deyil, bütün varlığı, bütün üzvləri ilə çalışır.

Ekranda görünən Ədalət “Misri”yə başlayır. Ədalət səsləri bəsləyir, səsləri bölmər, hər səsi, hər zənguləni ürəyinin isti yuvasından çıxardın dünyaya buraxır. Ədalətin əlləri oxuyur. Bunlar mənim ürəyimdə dolanan düşüncələrdir. “Kərəm”i havasını yenidən dinləyirik. Sazı əlində oynadan, bəzən tək əli ilə çalan Ədalətin hərəkətlərində bircə dənə olsun artıq ünsür yoxdur. Qoy utansın sənin o qüdrətli əllərindən saxta aşıqlar. Pul naminə həyasını satanlar. Aşıq Ədalət insanı haldan-hala salır, sazı ağlaşdır, güldürür. Ədalətin sazında dalğalar coşur, Xəzərin ləngəri çırpılır. Sazdan qopan nidalar sanki yalvarır, öz dildarına ağız açır, “qadan alım” deyir.

Ədalət son mızrabı nə qədər də məhərətlə vurur?! Bundan sonra “Divani” çalacaq.

Mən Niyazinin dilindəki “biləng” sözünə xüsusi fikir verirəm. O, “bilek” demir, məhz “biləng” deyir. Adama elə gəlir ki, Aşıq Ədalətin sənət qüdrətini ifadə etmək üçün məhz “biləng” demək lazımdır. Orfoqrafiya qaydalarını pozub, həmin sözə bir samit səs artıqlamaq lazımdır ki, söz ağırlaşın, Ədalətin bilənginin başqa biləklərdən seçildiyini nümayiş etdirsin.

Yaşa, ey qüdrətli biləngli aşıq. Ürəkli sənətkar, ürəkli aşıq.

İndi də Ədalətin dairəvi bir hərəkət ilə mızrab vurmağına tamaşa edirik. Ədalətin əlində mızrab - Misri qılınc kimi qüdrətlidir. Bir anlıq mənə elə gəlir ki, Koroğlunun məclislərində çalıb-çağıran aşıq Cünun elə məhz Ədalət kimi sə-

nətkar olmuşdur.

- Sənətkarın köksünə asimanlar siğarmış, - deyə televizor ekranına siğışmayan Ədalətin əzeməti öündə daxili sevincimi özüm bildirirəm.

Cırmaqlama yolu ilə Ədalət ən ince duyğuları dilə gətirən sənət qəhrəmanı səviyyəsinə yüksəlir... Bu hissələri insan nitqi ilə ifadə etmək mümkün deyil.

Ədalət sazı günəşə qaldırır. Sazın göye diklenmiş qolunu sanki günəş şüalarının davamıdır.

Ədalətin sazinə davam gətirmək mümkün deyil. Ürək köksün içində çıxıb qanadlanmaq istəyir. “Mən sevmişəm, yandım, a zalim” - deyə fəryad qoparan, inləyen saza-pərdələr ağlayır, pərdələr gül açır, pərdələrin arasından bulaqlar süzülür. Eşqin yolunda yanıb küle dönmüş böyük ürək sahiblərinin ruhu bu tellərdə, bu pərdələrdə yaşayır.

Bir anlıq mənə elə gəlir ki, Ədalətin sazi adı bir insan köksünə deyil, dağa söykənmişdir. “Sən məni yandırdın, yandım, a zalim...” Sazdan qopan nidaları bu sözlərlə ifadə etmək mümkün olmasa da, ya-zıram. Ədalətin qəhrəmanı vüsal təşnəsidir. Azadlıq, aq gün təşnəsidir. Bu, elə məhbəbətdir ki, yalnız iki insan arasındaki duyğuları ifadə etməklə qalmır. Yalnız böyük, bəşəri arzularla yaşayan dərin təbiəti insanlar bu qədər dərinən sevməyə qadirdirlər.

- Siz Aşıq Ədalət Nəsibovun ifasında aşıq musiqisini dinlədiniz.

Bu sözləri deyən diktör qızə tə-

şəkkür edirik. Yaşa, Azərbaycanın böyük övladı. Büyük sənətin böyük yetirməsi!

Bir azdan həyat yoldaşı Xalidə xanımla içəri girən bəstəkar Vəsif Adıgözəlov da Ədalət yaradıcılığının vurğunu olduğunu “Ömrümüzə belə aşiq görməmişəm” - deməklə bildirir.

Şair Tofiq Bayram da Ədalətin əlində hayqırın, nərə çekən sazin sehrinə düşmüşdü: “Bu saz da bir inqilabdır. Aşıq Ədaləti dinlərkən fərə edirsən. Koroğlunu, Babəki yetirən torpaq üstə yaşadığına inanırsan... Oxumaq lazım deyil”. Onun əlində “saz insan kimi danışır”...

Sazı türklüyün pasportu kimi qəbul edən hər kəs kimi mənim də Aşıq Ədalət və onun ifası ilə bağlı deyiləcək sözlərim çoxdur. Lakin düşünürəm ki, bu böyük insanların dedikləri sözlərə, verdikləri qiymətə, sazin qarşısında, Aşıq Ədalətin bənzərsiz ifası qarşısında keçirdikləri hiss və həyəcana şərık olmağım yetər. Bəlkə də 1965-ci il may ayının 13-də Maestro Niyazinin evinə yiğişanlar yenə də 52 il bundan əvvəlki kimi onu nəvazişlə qarşılıyaraq ayaqda alışlaryı və illər öncəsi verdikləri dəyəri, bəslədikləri ümidi ləyaqətlə doğrultduğuna görə ona təşəkkür edirlər. Biz də ulu sənətkarlarımıızın, şairlərimizin ruhunun şad olmasını diləyir, xalqımıza zirvələr fəth edə biləcək yeni-yeni sənətkarlar, şairlər arzulayıraq.

**Güllü Yoloğlu,
Türkoloq**

Ədalət məktəbi

Bəlkə də Aşıq Ədalət haqqında mən yeni bir söz deyə bilməyəcəm, ancaq az da olsa, bu böyük ustadla bağlı nəsə söyleməmək olmaz.

Bu böyük sənətkar biz qazaxlılara hər kəsdən bir köynək daha yaxındı. Ona görə ki, onun qara sazı ilk dəfə Qazaxda köklənib, ilk dəfə sazin şöhrətini özüne qaytaran əvəzsiz sənətkardır.

retine Qazaxdan yol açıb.

Aşıq Ədalətin bənzərsiz istedadı sehirli barmaqlarına elə güc vermişdi ki, saz ifaçılığında tayı-bərabəri yox idi. Onu heyranlıqla dinləməmək, bir qəvvas kimi sazin dəryasına dalmağına diqqət kəsilməmək və heyrət etməmək mümkün deyildi.

Aşıq Ədalət həm də Azərbaycanda sazin şöhrətini özüne qaytaran əvəzsiz sənətkardır.

O, bir məktəb yaratdı və həmin məktəbin yaşaması yolunda bütöv ömrünü qurban verdi.

Aşıq Ədalət sazımıza, aşılığımıza bir qürur bəxş elədi. Əslində bu qürur ozan alemində hemişə olub. Dədə Ədalət isə insanları saza baş əyməyə səslədi və bunu bacardı. Onun qara sazını hamı doqquz telli görüb. O, bütün uğurlarını bu sazla qazanıb.

Aşıq Ədaləti mən daha çox atamın dediklərində tanımışam. Zatən, İnce Dərəsinin Kəmərlı kəndində doğulan, orda boy-a-başa çatan atam Eldar Tomarlı körpəliyininə saz vurğunu idi. O, Aşıq Cəlal Qəhrəmanovu, Aşıq Avdi Qaymaqlını və digər ustad ozanları dinləmiş, sonralar isə Aşıq Ədalətə bağlanmışdı.

Atam Gürcüstanın Rustavi şəhərində yaşamasına baxmayaraq Qazağa gedər, ordan İncə Dərəsinə dönerdi. Cijim (nənəm): "Ay bala, bu nə qəfil gəlişdi?" deyə soruşanda da cavab verərdi: "Yaman darıxmışdım, Ədalətin sazi üçün.... Gəldim, bir az onun havasına kökləndim..."

Atamın İncə Dərəsinə hər gedişi Dədə Ədalətin yanından keçərdi, onun bu Ədalət heyranlığı, Ədalət vurğunluğu isə sonradan bize də təsirsiz ötüşmədi. Biz də Ədalətin sazına beləcə bağlanardıq...

Yaşlılar deyərdilər ki, indiyədək sazin belə kamil ustadını görməmişik. Bu həqiqətən də belədir. Dədə Ədalətin sazında həm dünənimiz, həm bu günüümüz, həm sabahımız öz havasını çalır.

Bəlkə "Ədalət" adı da ona təsadüfü verilməyib. Onun hər havası saz alemində bir ilahi ədalət təntənəsidir.

İndi aşıq sənətində bu böyük Ustadın izi ilə gedən minlərlə aşıq yetişir. Bundan sonra da yetişəcək.

Aşıq Ədalət Allahın ona verdiyi ömrü alı açıq, üzü ağ yaşıdı. Bu gün o, həyatda yoxdu, ancaq onun saz məktəbi - yaradıcısı, ustadı olduğu "Ədalət məktəbi" nə qədər dünya var, yaşayacaq!

Allah rəhmət eləsin.

Güllü Eldar Tomarlı

Ədalət tək ustاد ölməz...

*Ömür gedir üzü Qarsa,
Qocalırıq yavaş-yavaş.
Səsin varsa, ruhun varsa,
Bir hava çal, ozan qardaş.*

*Ər eldəndi, oğul beldən,
Nə gözlədim bu yaz seldən?!
Nanəcibdən, bədəsildən
Yaxşı döymü bir qara daş?!*

*Gələn gedər, gedən gəlməz,
Bu səs deyil, gedərgəlməz...
Ədalət tək oğul ölməz,
Yüz Əzrayıl qura bardaş!*

Mahmud Vəli

Şamdan Günəşə çevrilən ömür...

Mən artıq özümü tanıyanda atam ağsaqqal idim, el ağsaqqalı... Məsləhətə, məşvərətə ona müraciət edənləri indi də xatırlayıram. Atam kimi yox, el ağsaqqalı kimi yanından qapısından naümid qayıdanı olmamışdır. Mən atamı uşaq, gənc baxışlarımıla kənardan seyr etdikcə bu ortaböylü kişinin dağdan böyük lap Tanrı boyda olduğunu gördüm. Atam da Tanrı kimi haq-sızlığa dözməz, haqqı, həqiqəti yerində və zamanında deyərdi. İnciyənlər dərhal küsdük'lərindən peşman olduqlarını ele sakit, elə titrək atama deyərdilər ki, atam Tanrı boyda olduğunu yenidən sübut edər, onların məsələlə-

rinin çözülməsində isti münasibət, doğmalıq göstərərdi. Axı Tanrı atama əsl kişiyyə, əsl insana xas olan bütün müsbət keyfiyyətləri bəxş etmişdi...

Atam - o ata ki, Dədə Ədalət boyda rütbəni ciyinlərində layiqince, kişi kimi daşıyıb, Quran qədər müqəddəs olan aşiq sənetini göyün yeddinci qatına şərəfle yüksəldib və əbədi olaraq xalqımızın qəlbində aşiq kimi, el ağsaqqalı kimi ozunə məlhəm və unudulmaz ocaq qalayıb ki, heç vaxt şöləsi azalmayaçaq, bu şölənin ətrafına həmişə qəlbini temiz, əmlisalehləri haraylayacaq.

Atam heç vaxt haqsızlıqla barışmadı, darda qalana əlini uzatdı, muxən-

nətə sazı ilə solaxaydan sillə vurdu və həyatda da, zamanda da möglubedil-məzliyini isbat etdi. Kögəsini qılınclaşanları Tanrıya və Saza tapşırı.

Atamın aşiq sənetində ömrünü şam kimi əritdiyi, sağlamlığını saza qurban verdiyi barədə deyilənlərə razılaşdırıram. Çünkü o, Azərbaycanın dilbər guşəsindən olan Qazaxdan şam kimi yanmağa başlasa da, sənəti ilə, şəxsiyyəti ilə günəş kimi parlayıb uca-liqda qərar tutmağı bacarmışdı!

Dədə Ədalətin dəfni sanki el matəmi idi. Təkcə doğma Qazağ camaatının deyil, Azərbaycanın bütün bölgelərindən gələn insanların, hətta Arazin ayrı saldığı cənublu qardaşlarımızın bu dəfndə iştirakı və onun təşkilinə döblətin həssaslığı Dədə Ədalətə ümumxalq hörmətinin, ehtiramının və sevgisinin bariz nümunəsi idi.

Hekayət Ədalətoğlu

Səni unutmaq mümkün deyil...

Əziz babam!

Sən aramızdan gedəli, bizi cismən tərk edəli 40 gün oldu...

Bizim hamımızın qayığsına qalan, fədakar, hər kəs ürəyi yanan, qəlbə yumşaq bir insandın sən. Sənin haqqında nə qədər belə sözlər sadalamaq olar.

Ustad Ədalətin nəvəsi olmaq nə qədər qürurvericidir-sə, bir o qədər də məsuliyyətdir. Çünkü onun uca adına la-yiq olmaq, onun sevgisini qazanmaq heç də asan deyil.

Xoşbəxtəm ki, ömrünün son illərində onun yanında oldum, onunla birgə yaşadım. Bu illərin məndə o qədər gözəl, unudulmaz, əziz xatırələri var ki!

Bu xatırələr bir yandan mənə xoşbəxt hissələr bəxş edir, o biri yandan da məni dərin duyğulara qərq edir. Babamın söhbətlərindən doymaq mümkün deyildi, onun fərqli intellektə sahib bir insan olduğunu bu söhbətlərdən aydın görmək olurdu.

Ustad haqqında yazılarimdən birində də qeyd etdim ki, "hər kəs insan olaraq dünyaya gəlir, şəxs kimi formalaşır, ancaq hər kəs bu dünyada şəxsiyyət kimi iz qoya bilmir". Fəxr edirəm ki, babam bunu bacarımış, Azərbaycan mədəniyyətində böyük bir iz qoymağın nail olmuşduu. Xalq yazarı Mirzə İbrahimovun dediyi kimi: "Əger Azərbaycan xalqının incəsənət aləmin-də heç bir nümayəndəsi olmasayıd, mənəcə Ədalətin saziyla dünya mədəniyyəti meydana çıxa bilərdik".

Görkəmli yazıçımızın bu sözləri mənim də ürəyim-dən xəber verir. Çünkü Ədalətin qara sazında yalnız aşiq musiqisi yaşamayıb. Onun sənətində həm də muğamlarımız, milli poeziyamız birləşmiş, bütövləşmiş, nəhəng mədəniyyət hadisəsinə çevrilimişdi.

Misli-bərabəri olmayan şan-söhrətinə baxmaya-raq, babam çox təvəzökar, sadə şəxsiyyət idi. Mən on-dakı bu sadəliyə həmişə heyran qalmışam.

Hərdən öz-özümdən soruşur və heç cür cavab tapa bilmirəm ki, onun gedişiyə yaranan boşluq necə dola bilər, ümumiyyətlə, bu, mümkündürmü?

Xatırıram, babam həmişə deyərdi : "Mən Nəsimiyəm!" Düz deyirdi. Onu anlamağa Nəsimi, Nəimi, Fizuli... qüdrəti gərkərdi.

Və onu da bilişəm ki, babam ölməyib, hər gün güñəş kimi yenidən doğacaq. Çünkü onun qara sazında elə sirlər yatır, hər dəfə Ədaləti dinləyəndə biz onun ölməz sənətinin yeni qatını keşf edəcək, onu yenidən tanıyacaq, ona yenidən bağlanacağıq. Bizim üçün hər gün Ədalət öz misilsiz ifaları ilə yenidən doğulacaq!

Səni unutmayaçağam, əziz babam!

Səni unutmaq mümkün də deyil, uşaqlıq xatırələrinin hakimi, əzəmetli adam!

Sən ölməzsən mənə və hər kəsə insanı, insanlığı sevməyi öyrədən Böyük Şəxsiyyət!

Aygül,
nəvəsi

Təsisçi: "Qazax" Xeyriyyə Cəmiyyəti
Baş redaktor: Osman ƏNVƏROĞLU

"Turan" kommersiya bankı
VÖEN 140050829
M/H 1371383, Kod 507462

"Qazax" Xeyriyyə İctimai Birliyi.
Xüsusi buraxılış "OKA-Ofset" mətbəəsində
çap olunmuşdur. Direktor: Fərman Qaramanlı

Qəzet Azərbaycan Respublikası Mətbuat və
İnformasiya Nazirliyində qeydə alınmışdır.

Lisenziya № V261
İndeks: 66975
Tiraj: 500

Qəzet 1994-cü ilin mayından çıxır

Qafar Sarıvelli.
"Dədə Ədalətin Kərəm yanğısı"